

URFALI HİLMÎ VE REYÂHÎN'İ

Dr. Ekrem Bektaş

Şanlıurfa-2008

Şanhurfa Valiliği
İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùđù Yayınları
Şehir Kitaplığı Dizisi:53

ISBN:978-975-585-993-4

Yayın Koordinatùrù
Selami YILDIZ

Editùr
Mehmet Sait RIZVANOĞLU
Bayram SOYKAN

Yayın Kurulu
Selami YILDIZ
Mehmet Sait RIZVANOĞLU
Bayram SOYKAN
Aydın ASLAN

Yayın Hakkı
Bu eserden iktibas yapılırken,
dipnot veya bağlaç usulù kaynak gösterilmeden yararlanılamaz.

Kitabın hukuki sorumluluğunun tamamı yazarına aittir.

Yapım
Efsane Ajans
0 212 267 29 29

Baskı-Cilt
FSF Printing House
info@fsfprint.com
İSTANBUL 2008

Sevgili Anneme

Ve Rahmetli Babama...

DR. EKREM BEKTAŞ

1968 yılında Bitlis'in Hizan ilçesinin Süttaşı Köyünde doğdu. İlkokulu doğduğu köyde; Ortaokulu Hizan'da; Liseyi Van Atatürk Lisesi'nde tamamladı. 1988 yılında kayıt olduğu Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1992'de mezun oldu. Aynı yıl Ankara ili Beypazarı ilçesinde öğretmenliğe başladı. Daha sonra Ankara Uluğbey Lisesi'nde Edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. 1994 yılında Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalında Araştırma Görevlisi kadrosuna atandı.

1996 yılında Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans'ını tamamladı. 1997 yılında Doktora yapmak üzere kadrosu Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne aktarıldı. 2005 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalında Doktora öğrenimini tamamlayarak Harran Üniversitesi'ne geri döndü. 2007 yılında Yardımcı Doçentlik kadrosuna atanan Ekrem Bektaş hâlen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IX
I. BÖLÜM: HAFIZ MUHAMMED HİLMÎ HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	1
I. 1. Hayatı	1
I. 2. Eserleri	12
I. 2.1. Reyâhîn	12
I. 2. 2. Hz. İsâ Aleyhisselam'ın Babası Var mı?	16
I. 3 Edebî Kişiliği	18
KAYNAKÇA	25
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ	27
II. BÖLÜM: METİN	28
SÖZLÜK	81
DİZİN	107
YAZMADAN ÖRNEK METİNLER	110

TAKDİM

Şanlıurfa, 11.500 yıllık tarihi geçmişi, coğrafi konumu, ticari İpekyolu üzerinde olması, Doğu ile Batı arasında kavşak noktasında bulunması sebebiyle, stratejik öneminin yanı sıra din, kültür ve medeniyetlerin buluştuğu bir çekim merkezi olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı tarihi gelişim sürecinde, üzerinde birçok bağımsız devlet ve beylik kurulmuş ve birçok uygarlığa beşiklik etmiştir.

Tarih boyunca dünyanın en verimli toprağına sahip Şanlıurfa, bu yönü ile bir tarım şehri olmuştur. Şehrin bu birikimini göz önünde bulunduran Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin sürdürülebilir en büyük projesi olan GAP'ı uygulamaya sokmuş ve Atatürk Barajı ile Şanlıurfa'yı ticaret ve kültürün yanında bir de tarım ve sanayi şehri yapmıştır.

Şanlıurfa, çok tanrılı inançların yanı sıra birçok peygamberi bağrından çıkarmış, birçok peygamberin uğrak yeri olmuş ve bu yüce insanlara ev sahipliğı yapmış bir şehirdir. Üç semavi dinin ata olarak kabul ettiği Hz İbrahim, bu topraklarda doğmuş, Hz İsa bu şehri kutsamış ve bu yüzden şehir, "İnançlar Diyarı" ve "Peygamberler Diyarı" olarak anıla gelmiştir. Özellikle Hz. İbrahim ve Hz. Eyyub peygamber ile özdeşleşmiştir.

Şanlıurfa, Urfa Akademisi ve tarihi Harran Üniversitesi'nden yetişen âlimlerin eserleri ile Batı Medeniyetinin oluşumuna büyük katkı sağlamış; ilim, felsefe ve sanatta modern Batı Düşüncesini etkilemiştir...

Şanlıurfa, sahip olduğu kültürel mirası ile kültür ve inanç; Karacadağ Kayak Merkezi ile kış; Karaali Kaplıcaları ile termal; Atatürk Barajı'nda yapılan su sporları ile turizm çeşitliliğı açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğümüzün 2006 yılında projelendirdiği “Şehir Kitaplığı Dizisi” yayınları kapsamında yayınlanan “**Urfalı Hilmî ve Reyâhîn**’i” adlı bu çalışmaya emeği geçenlere teşekkür eder, başarılar dilerim.

Yusuf YAVAŞCAN
Şanlıurfa Valisi

ÖNSÖZ

Tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik yapmış olan Şanlıurfa'nın zengin bir tarih ve kültüre sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Bu zengin tarih ve kültür mirasının yanında edebî faaliyetler bakımından da münbit bir yer olduğunu söylemek mümkündür. Her şeyden evvel 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın ilk çeyreği arasında yaşamış ve Klâsik Türk edebiyatının beş büyük şairinden biri olan Nâbî gibi büyük bir şair yetişmiştir. Ancak bu münbit edebî muhite rağmen istenilen sayıda ve seviyede şair yetiştiğini söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü Anadolu'da adı sanı duyulmuş ve tezkirelere ismi geçmiş Urfa'lı şair sayısı iki elin parmaklarını geçmemektedir.

Ancak Klâsik edebiyatımızın temel kaynakları olarak bilinen şuaara tezkireleri, biyografik ve bibliyografik eserlerde adı geçmeyen, daha çok Urfa'nın edebî muhitinde yetişmiş ve buralarda şöhret bulmuş pek çok şair vardır. Bu şairlerin çoğu XIX. ve XX. yüzyılda yaşamış olup Fuzûlî ve Nâbî gibi üstaplara bağlı kalmış ve onlara nazireler yazmışlardır. Bu şairlerden bazıları şairlik yönünden çok kabiliyetli olup Divân tertip etmişlerdir. İsmi tespit ettiğimiz Urfalı divan şairleri şunlardır: Sakıp (ö. 1873), İsmet (1827-1875), Hikmet (1832-1878), Lami (1826-1888), Admî (1818-1900), Muhibbî (1854-1906), Hilmî (1857-1910), Abdî (1857-1911), Namık (1878-1911), Azmî (1880-1914), Durak (1860-1916), Şevket (1861-1918), Fûrûğî (1877-1923), Re'fet (1875-1938) ve Emin (1884-1941).

Şiirlerinde "Hilmî" mahlasını kullanan Hafız Muhammed, Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış ve divân şiir geleneğine bağlı kalarak şiir yazmış şairlerimizden biridir. Hilmî şiirlerini, "*Reyâhîn*" adında bir kitapta toplamıştır.

Şanlıurfa Şairleri adlı bir kitap hazırlayan Bedri Alpay, Hilmî'nin yukarıda adı geçen şiir kitabının İstanbul'da

bir yangında yok olduğunu söylemektedir. Ancak Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yazmaları arasında Hilmî'nin "Reyâhîn" adlı şiir kitabının bir nüshasını tespit ettik. Kayıp olarak bilinen bir eserin gün ışığına çıkarılması ve yazmadaki şiirlerin edebî bir değere sahip olması, bizi böyle bir çalışmaya yönelten en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm altında, şairin hayatı, eserleri üzerinde durulmuş ve edebî kişiliği incelenmiştir. İkinci bölümde ise şiirlerin çevriyazısına yer verilmiştir. Ayrıca metinde geçen ve anlamı bilinmeyen bazı Arapça ve Farsça kelimelerin fonksiyonel bir sözlüğü ilâve edilmiş ve özel adlar dizini de çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Hilmî, Cumhuriyet döneminde yaşamış olmasına rağmen şiirlerinde kullandığı imlâ, günümüz fonetiğine pek uymamaktadır. Ancak şiirlerin çevriyazısında transkripsiyon işaretleri kullanılmış ve metnin el verdiği ölçüde günümüz fonetine uyulmuştur. Şiirler Reyâhîn'deki sırasına göre çevrilmiş ve yazmada bulunduğu yerlerin yaprak numaraları belirtilmiştir. Ayrıca divân şiir geleneğinde rastlanılmayan noktalama işaretleri bazı şiirlerde kullanılmış olup çevriyazıda da bunlara dikkat edilmiştir.

Urfalı Hilmî'nin hayatı, eserleri ve Reyâhîn adlı şiir kitabını konu alan ve en az kusurlu olmasına özen gösterilen bu çalışma, edebiyat ve kültür tarihimize bir katkı sağlarsa amacına ulaşmış sayılacaktır.

Bu çalışmam sırasında yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım Dr. Hasan Almaz ve Dr. Ramazan Bardakçı'ya; eserin yayımlanmasını sağlayan Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürü Selami Yıldız'a, Şube Müdürü Aydın Aslan'a ve AR-GE personeli Sait Rızvanoğlu'na teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Dr. Ekrem Bektaş
Şanlıurfa, 2008

I. BÖLÜM

HAFIZ MUHAMMED HİLMÎ HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

I. 1. Hayatı:

Urfalı Muhammed Hilmî, XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olmasına rağmen hayatı hakkında bilinenler oldukça azdır. Hilmî'nin hayatı hakkında bilgi bulabildiğimiz tek kaynak, Şanlıurfa Şairleri¹ adlı çalışmadır. Bu çalışmada verilen bilgilerin sıhhat derecesi hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Çalışmanın sonunda kaynakça olmadığı gibi, yazar verdiği bilgileri nereden ve kimden aldığı hususunda da bir şey söylememektedir.

Şanlıurfa Şairleri adlı kitapta Hilmî'nin hayatına dair verilen bilgilerin tamamı şöyledir:

“Adı Muhammed, mahlası Hilmi'dir. 1881'de Urfa'da doğmuştur. Abdurrahman isminde bir zatin oğludur. İlk tahsilinden sonra Hafız Osman Efendi'den² Kur'ân'ı hıfzetmiş, İbrahimiye Medresesi'ne girmiştir. O sıralarda bu medresenin müderrisi 1908'de vefat eden ünlü âlim Hacı Ramazan Efendi'dir. Bu medresede hüsn-i hatt derslerini de ünlü hattat şair Ahmet Vefik Bey vermektedir. Bu medresede hususi derslerine girdiği Müftü Hasan Efendi'nin teşvikiyle şiire başlamıştır. Medreseyi bitirdikten sonra İstanbul'a

1 Bedri Alpay, Şanlıurfa Şairleri, (Edisyon: Adil Saraç), Dal Yayıncılık, Şanlıurfa, 1986, s. 97-101.

2 Şanlıurfa Evliya ve Alimleri adlı çalışmada Hafız Osman Efendi adıyla iki kişi kayıtlıdır. Ancak ölüm tarihlerinden anlaşıldığı üzere bu şahsiyetler Hilmî'den önce yaşamışlardır. Kitabı hazırlayanın “Urfa'da Osman adında çok hafız yetişmiştir.” ifadesi ile Hilmî'nin Kur'an öğrendiği hocası başka Osman Efendi olsa gerektir. Bkz. Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Evliya ve Alimleri, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa, 1996, s. 332-333.

giderek 1904 yılında Darü'l-Muallimat'a girmiştir. Oradan şu gazelini Müftü Hasan Efendi'ye gönderiyor:³

Yine hükmün sürüyor dilde temennâ-yı vatan
Yine zihnim tağtır fikrü'l-mezâyâ-yı vatan

Geçiyor rûz u şebim hâb u hayâletle benim
Ne yamân derde düşürdü beni sevda-yı vatan

Âh evvelce firâk-ı vatani bilmez idim
Ne kadar müşkül imiş firkat-ı leylâ-yı vatan

Yâ Rab ol sâ'at-ı ferruh ne zamândır ki ede
Gönlümü gark ferah-ı rûy-ı dil-ârâ-yı vatan

Cigerim nâr-ı tahassürle kebâb oldu benim
Beni bî-tâb ediyor yâd-ı gam-efzâ-yı vatan

Şerer-i âteş-i dildir bu suhanler Hilmî
Okuyup anlasın ahvâlimi ebnâ-yı vatan

1908 Meşrutiyet'i sırasında okulu bitirip, Dârü'l-fünûn'a giriyor. Ders-i 'amm belgesi aldığı için bir yandan fakülteye devam ederken Beyazid ve diğer camilerde öğrencilere hesap ve Türkçe dersleri veriyor. Fakülteyi bitirdikten sonra Medresetü'l-kuzat'a⁴ girip buradan da üçüncülükle mezun oluyor. İlk memuriyeti 1914'te olup Evkaf Nezareti Memurîn Kalemi kâtipliğidir. Bu görevden sonra Fetvahâne müsevvidliğine,⁵ sonra da birinci sınıf kitabetle Adliye

3 Hilmî bu gazeli İstanbul'dan değil Antep'ten göndermiştir. Daha sonra bu konu üzerinde durulacaktır.

4 Kadı yetiştirilmek üzere açılan mektebin adıdır. Daha fazla bilgi için bkz.: M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB. Yay. İstanbul, 1993, C. II, s. 440-441.

5 Şeyhülislâm dairesine bağlı fetva odasına gelen yazıları temize çekme görevi. Bkz.: a.g.e., C. I, s. 621-622.

Nezaretî'nde yeni oluşturulan Temyiz-i Şer'i Dairesi'ne⁶ bu dairenin de lağvıyla Medresetü'l-İrşâd⁷ tarih muallimliğine, sonra da Şer'iyye Vekaleti'nce Anadolu Medreseleri müfettişliğine tayin ediliyor ve bu görevle teftiş merkezi olan Adana'ya gidiyor. Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkınca Adana Lisesi Arapça ve Farsça öğretmenliği, daha sonra da Adana Erkek Muallim Mektebi Türkçe öğretmenliğine, 1933'te Osmaniye Orta Mektebi Türkçe öğretmenliği ve müdürlüğüne tayin ediliyor. Bu son görevinde ne kadar kaldığını ve ne zaman vefat ettiğini öğrenemedim. Şiirlerini "Reyâhîn" adlı bir kitapta toplamıştır. Hazret-i İsâ'nın Babası Var mı? adlı kitabı da İstanbul'da basılmıştır. Şiirleri güzel ve güçlüdür. Çok şiir yazmışsa da İstanbul'da çıkan bir yangın sonucu bugün elde değildir."⁸

Bedri Alpay'ın yukarıdaki ifadelerinden, Hilmî hakkındaki bu bilgileri şifahi olarak duyup yazdığını söyleyebiliriz. Şanlıurfa Şairleri kitabını yayıma hazırlayan Adil Saraç'la yaptığımız görüşmede, Bedri Alpay'ın bu bilgileri şairin akrabalarından, mezar kitabelerinden, şer'iyye sicil defterlerinden, Urfa Nüfus Dairesi kayıtlarından ve bazı şahısların tuttuğu şiir mecmualarından derlediğini bildirdiler. Bu çalışmada verilen bilgilerin bir kısmını şairin şiirlerinden de doğrulanmakla beraber ilâve ya da farklı diyebileceğimiz bazı noktalar da vardır. Şimdi Hilmî'nin şiirlerinde kendi hayatına dair tespit ettiğimiz bilgileri değerlendirmeye çalışalım.⁹

6 Temyiz Şer'i Dairesi'ndeki yazışmaları usûlüne uygun olarak kaleme alma görevi. Bkz.: a.g.e., C. II, s. 284.

7 Medresetül-vaizin ile medresetül-eimme vel-huteba'nın birleştirilmesi suretiyle tesis olunan mektebin adıdır. Bkz.: a.g.e., C. II, s. 440.

8 "Eserlerinden Örnekler" başlığında iki gazel ve elimizdeki yazmada olmayan bir terci-i bend yer almaktadır. Hilmî hakkında burada verilen bilgiler, Mahmut Karakaş'ın Şanlıurfa Evliya ve Alimleri adlı eserinde de tekrar edilmiştir. s. 246-247.

9 Burada anlatacağımız bilgilerin bir kısmını daha önce yayımladığımız bir makalede değinmiştik. Bkz.: Ekrem Bektaş, "Urfalı Şair Hilmî ve Kayıp Eseri Reyâhîn", Ekev Akademi Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 26, Kış 2006, s.147-156.

Şair, Urfa İbrahimiye Medresesi'ne¹⁰ gittiğini ve bu medresenin müderrisinin Hacı Ramazan Efendi olduğunu, hatta kendisinin Ramazan Efendi'nin son öğrencisi olduğunu bildirmektedir. Hilmî, Ramazan Efendi'nin 1322/1904 yılında doğan oğlu "Osman" için yazdığı tarih beytinin başındaki "Urfa'da İbrahimiye Medresesi Müderrisi üstâd-ı fezâ'il-nihâdım 'umdetü'l-muḥakkiḳin faẓiletlü el-Ḥacc Ramâzan Efendi (ṭâle 'ömruhû) Ḥâzretleriniñ"¹¹ cümlesiyle bu bilgileri doğrular ve hocasının hayatı hakkında da dipnotta kısa bir bilgi verir.¹²

Hilmî, İbrahimiye Medresesi'nde öğrenci iken hat derslerine ilgi duyduğunu; ancak feleğin bir oyunu ile bu arzusuna ulaşamadığını, daha sonra hocası Ahmet Vefik Bey'e¹³ gönderdiği bir kıt'ada şöyle ifade eder:

Dem-i vedâ' da pâ-bûs-ı yâra ermek için
Fırâka ehl-i eviddâya eyledim iḳdâm
Ne çâre ḳurdu felek bir oyun o hengâmda
Müeyesser olmadı ḫayfâ !... Dirîğ !... Neyl-i merâm¹⁴

Bedri Alpay, şairin İbrahimiye Medresesi'nde iken hususî derslerine girdiği müftü Hasan Efendi'nin teşvikiyle şiire başladığını söylemektedir. Bu konuda elimizde bir bilgi yoktur. Ancak Hilmî'nin bu yıllarda Antep'e gittiğini ve buradan hocalarına mektup yazıp şiirler gönderdiğini

10 Bilgi için bkz.: Mahmut Karakaş, Cumhuriyet Öncesi Şanlıurfa'da Kültür ve Eğitim, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995., s. 82-87. Karakaş, Muhammed Hilmî Efendi (1881-1933)'nin

İbrahimiye Medresesi'nde müderrislik yaptığını söylemektedir. Oysa Hilmî'nin kendisi burada öğrenci olduğunu bildirmektedir.

11 Bkz.: Metin, XX. manzume.

12 Bu bilgi için bkz.: XX. Manzume. Ayrıca Ramazan Efendi'nin hayatı için bkz.: Karakaş, Şanlıurfa Evliya ve Alimleri, 289-290.

13 Hayatı hakkında bilgi için bkz.: Alpay, Şanlıurfa Şairleri, s. 234-236.

14 Hilmî'nin Antep'ten Ahmet Vefik Bey'e gönderdiği bu kıt'anın başında "Urfa Tahriirât Kalemî Mübeyyizlerinden Ḥaṭṭat-ı ya'ḳût-pesend Üstâd-ı Muḫterem Lobud Bey-zâde Aḫmed Vefiḳ Bey'e Gönderdiğim Mektûbda" ibaresi yazılıdır.

biliyoruz¹⁵. Hilmî'nin Antep'ten mektup yazıp şiirlerini gönderdiği kişilerden birisi de Rahimiye Medresesi¹⁶ hocalarından Hasan Hüsnü Efendi'dir.¹⁷ Hilmî Antep'ten hocası Hasan Hüsnü Efendi'ye iki gazel göndermiştir. Bunlar, Şanlıurfa Şairleri kitabını hazırlayan Bedri Alpay'ın şairin İstanbul'dan Müftü Hasan Efendi'ye gönderdiğini söylediği:

Yine hükümün sürüyor dilde temennâ-yı vağan
Yine zihnim tağtır fikr-i elem-zâ-yı vağan

matlı gazel ile:

Verd-i hüsnün yâd ile gâhice efgân eylerim
Ah edüp bülbülleri gülşende nâlân eylerim¹⁸

beytiyle başlayan gazeldir.

Alpay, Hilmî'nin İstanbul'a gitmeden önce Antep'e yaptığı geziden hiç söz etmez. Oysa şair, rindâne söylediği gazelinin şu beytinde:

Şabr eyle ki gülzâr-ı ümîde per açarsın
Hilmî bu kadar inleme zindân-ı Ruhâ'da

Urfa'yı bir zindana benzeterek iyice sıkıldığını ve buradan kurtulmak istediğini bildirir. Yine Hilmî, terci'-i bendin şu iki mısramda, Urfa'da kaldığı sürece şiirinin takdir

15 Bkz. Ekrem Bektaş, Urfalı Hilmî'nin Antep Günleri Uluslararası Gaziantep Araştırmaları (Sözlü, Kültür Dil ve Edebiyat Sempozyumu 10-11 Nisan 2008 Gaziantep sunulan bildiri.

16 Bu medrese için bkz.: Mehmet Karakaş, Cumhuriyet Öncesi Şanlıurfa'da Kültür ve Eğitim, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 101-104.

17 Müftü Hasan Hüsnü Efendi'nin hayatı için bkz.: Karakaş, Şanlıurfa Evliya ve Alimleri, s. 156-160.

18 Bu gazelin başında “‘Ayntâb'dan, Urfa'da Raḥîmiye Medresesi Müderrisi Üstâd-ı Muḥterem Miftâḥî-zâde Fazîletli Ḥasan Ḥüsnü Efendi Ḥazretlerine Gönderdiğim Mektûbda” ibaresi yazılıdır.

edilemeyeceğini ve buradan gitmesi gerektiğini düşünür.

Güftârıma hiç Urfa'da takdîr eden olmaz
Lâzım bana tebdil-i maķâm etmeğe gayret

Şairin bu sıkıntılı günlerden sonra Urfa dışına çıktığı ilk gezisi Antep'tir. Hilmî, Antep'e gittiği günlerde yazdığı bir gazelinde, gidiş sebebini açıklar gibidir. Antep'te bazı kimselerle özellikle de âlim Hacı Hasib Efendi¹⁹ ve şair Edib Efendi²⁰ ile görüşüğünü ve oldukça memnun kaldığını söylediği gazeli aşağıdadır:

Gerçi kim etdim Ruhâ'dan infişâl oldum ğarîb
Lîk seyr-i çehre-i maķşûdu etdi Ğaķ naşîb

Gülşen-i ' Ayntâb mesken oldu mürĝ-i tab'ıma
Menba'-i ' irfân kim her ğuşesinde bir lebîb

Sîmâ buldum şeref oldum hezârân şevk ile
Cebhe-sây-ı ħâk-i pâ-y-i zât-ı üstâd-ı Edîb

Soğbetiyle gönlüme revnaķ verir ol zât kim
Nâm-ı vâlâsı cenâb-ı Fâzîl Ğâcî Ğasîb

Urfa'ya gönder bu nev nazmın ki versin Ğilmiyâ
Ğaĥt u ma' nâsiyle ħalb u dîde-i aĥbâba zîb

19 XIX. yüzyılda yetişmiş Antepli güçlü şairlerinden biridir. Asıl adı Mehmet Hasip, mahlası Dürrî'dir. 1848'de Antep'te doğmuş ve 3 Ekim 1913'te vefat etmiştir. Zübdetü'l-Ferâiz ve Âteş-i Sûzân adında iki eseri vardır. Antepli şair Dürrî ve Edip hakkındaki bilgileri bizimle paylaşan meslektaşım Halil İbrahim Yakar'a teşekkür ederim. Ayrıca bu şairler hakkında daha geniş bilgi için Halil İbrahim Yakar'ın deravam eden "Antep Şairleri" adlı çalışmasına bakılabilir.

20 Metinde Edib hakkında şu bilgi verilmiştir: "Ayntâb ' ulemâsından olan fâzîl-i müşârün ileyhiñ nâm-ı bâ-ihtirâmî Ğâcî ' Abdullâh Efendi olup yazdığı eş'âr-ı dil-ârâda Edib mahlasını kullanır. Urfâ'ya ' avdetimde aldığım bir luţuf-nâmesinde derc zirdeki kıt'e ' uluvv-ı tab'-ı şâ' irânelerine delildir.

Ğ'âhişĝer-i ülfet degilim ehl-i kemâle
Fırķatleri bâ' iş oluyor böyle melâle
Tev'em olacaķ ħüzn-i firâķiñ ile Ğilmi
Bilmem neye, mesrûr oluyor o vişâle"

Şair, Antep'ten hocası Müftü Hasan Hüsnü Efendi'ye gönderdiği “vatan” redifli gazelinde de daha önce vatandan ayrılmamanın ne olduğunu bilmediğini ve memleket hasretiyle yanıp tutuştuğunu şu beyitlerde dile getirir:

Geçiyor rûz u şebim h̄'âb u hayâletle benim
Ne yamân derde düşürdü beni sevdâ-yı vaţan

Âh evvelce firâķ-ı vaţanı bilmez idim
Ne ķadar müşkül imiş firķat-ı leylâ-yı vaţan

Cigerüm nâr-ı taķassürle kebâb oldu benim
Beni bî-tâb ediyor yâd-ı ğam-efzâ-yı vaţan

Ayrıca Hilmî, Halep Valisi Nâzım Paşa'ya²¹ sunduğu “arkadaş-nâme”nin

Beni sevķ eyledi Şehbâ'ya bir iş Der-sa'âdet'den
Ümidim ģâk-i pây-ı devletiñden bezl-i himmetdir

beytindeki “şehbâ” sıfatıyla Halep'e gittiğini söylemektedir. O gün için Urfa'nın Halep vilayetine baĒlı bir sancak olması bu seyahati mümkün kılmaktadır.²² Ancak şairin bu seyahati hakkında elimizde bu beyitten başka bir bilgi de yoktur.

Hilmî'nin şiirlerinde, İstanbul'daki hayatı ile ilgili olarak fazla bilgi yoktur. Bu konuda şairin İstanbul'a gittiğinde mesnevî nazım şekliyle kaleme almış olduĒu bir şiiri vardır. Bu şiirde ilk kez büyük bir şehir görmüş kişinin ruh hali sezilenmektedir. Şiirin tamamı şöyledir:

21 Nazım Paşa hakkında bilgi için bkz.: İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988, 2. Cilt, s. 1144-1148.

22 Urfa, 1865 yılında Halep vilayetine bir sancak olarak baĒlanmış ve 1912 yılına kadar devam etmiştir. Güler, Selâhaddin Eyyübî, Urfa Bölgesinde Devlet Adamları ve Komutanlar (M.Ö. XIV. Yüzyıl-M.S. 1920), Şurkav, Yay., Ankara, 1999, s. 83-84.

Nedir bu şehirde cünbiş-nümâ o kudsîyyet
Nedir bu beldede hayret-fezâ o 'ulviyyet

Zemîni reng-i bedâyi' le öyle mâlîdir
Semâsı şevk-i dile cilvegâh-ı 'âlidir

Şaçar ziyâ-yı le'âfet o hâk u ahcârı
Çamaşdırır hele dîdârı çeşm-i nüzzerâ

Bu pây-taht-ı mu' allâ-yı âl-i 'Osmân'dır
Yegâne kıble-i âmâl-i ehl-i îmândır

Bu haclegâh-ı cihânda 'arûs-ı büldândır
Bu burc-ı feyz ü sa'âdetde şems-i raşşândır

Bu menba' -i ezeli-i zülâl-i 'irfândır
Bu kân-ı sermedi-i dür-i 'adl u ihsândır

Şair, Meşihat-ı İslâmiyye'ye verdiği istid'a-nâme'de (arzuhal) İstanbul'daki ilk yıllarına dair bazı bilgiler verir. Hilmî'nin, yapılan bir sınav sonunda kendisinin başarısını çekemeyen bazı öğrencilerin kıskanıp hakaret ettiklerini, medresede olmadığı bir zamanda şahsî eşyalarını dışarı attıklarını, olayı medrese sorumlusu Bursalı Raif Efendi'ye²³ söylediğini, ancak buradan bir netice alamadığı gibi azarlandığını, bu durum karşısında çaresiz kaldığı için şeyhülislâmlık makamına aşağıdaki manzumeyi sunduğunu söylemektedir:²⁴

23 Bu zat hakkında bir bilgi bulamadık.

24 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Ekrem Bektaş "İstanbul'da Taşralı Bir Şair" Beykent Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 1. Ulusal Türk Edebiyatında İstanbul Sempozyumu (03-05 Nisan 2008) sunulan bildiri.

Ey sipihri-i keremiñ mihr-i fûrûg-efşânı
 Mültecâ-yı zu' afâ luţf u mürüvvat-kânı
 Zümre-i ehl-i diliñ hâmi-i pür-ihsânı
 Mesned-ârâ-yı meşihat kamer-i evc-i kemâl
 'Om̄r ü iqbâliñi efvûn ide Rabb-i müte'âl

İstemezdim ki verem tab' -ı ferahnâke melâl
 Ya' nî taqdîm edeyim böylece pejmürde maqâl
 N'eyleyem eyledi mecbûr beni şûret-i hâl
 'Arz-ı hâl etmege şad şerm ile etdim cür'et
 Luţf edip eyle ihâle aña gûş-ı re'fet

Haylî demdir ki Ayaşofya'da bezl-i himmet
 Ederek şevk ile ber-mücib-i sevk-i fıtrat
 Eyledim cidd ile taşşil-i 'ulûma ğayret
 İmtihânda olacağ bedreka tevfiğ-i Hudâ
 İntihâb etmege hey'et kuluñu gördü sezâ

Etdi izhâr-ı hased ğayri gürûh-i Mollâ
 Yaşamaz lâ-cerem âsûde-dil erbâb-ı zekâ
 Eyledim gerçi müdarâyı bi-ħağğın ifâ
 Âb-ı tedbir ile sönsün mü o âteş heyhât
 İltihâb eyledi gitdikçe o nâr-ı zulûmât

Ĥilm edip eyler idim sabr u sükûnetde şebât
 Aradan haylî vuķû' buldu güzâr-ı evķât
 'Aķıbetde yoğiken medresede ben bi'z-zât
 Oţama girmiş o dem ser-seri bir hâne-ħarâb
 Taşraya atmağa eşyâmı olup cür'et-yâb

Eyledim hâli görüp ben daği bevvâba şitâb
 Bu ĥaķaret nedir Allâh için olsun bevvâb
 Bunu tecvîz ediyor hangi ĥadîs hangi kitâb
 Baña şorma dedi var âmirimiz sen aña var
 Bursalı Râ'if Efendi ki odur medresedâr

Aña da hâlimi añlatmaya vardım nâ-çâr
 Eylemek lâzım iken aşlını bir istifsâr
 Sözümü diñlemege mâni' olup kibr ü vaqâr
 Beni tîrd eyleyerek 'unf ile tekdîr etdi
 Suhan-ı gayr-ı münâsible de taḥkîr etdi

Bilerek 'aczi mi âzârını teksîr etdi
 Beni her merci' e varmaqlığa taḥyîr etdi
 Lîk fikr-i keremiñ ḡalbimi tesrîr etdi
 Bâb-ı eltâfuña geldim ederek 'arza merâm
 İltifâtuña bu 'âciz ḡuluñı eyle be-kâm

Edip idrâkime aşḡâb-ı ḡired ḡıḡta müdâm
 Sözlerim eyler iken ehl-i dili şîrîn-kâm
 Ne revâ eyleyeler Hilmî'yi taḥkîre ḡıyâm
 Bunu haẓm eylese de şâ'ir-i dil-ḡaste hemân
 Ṭab' -ı bîdârîñıza bu gelir elbette girân

Oysa Alpay'ın yukarıda verdiği bilgiye göre Hilmî, 1904 yılında İstanbul'a giderek Dâru'l-muallim'e kaydolur ve 1908'de burayı bitirerek aynı yıl Dâru'l-fünûn'a yazılır. Bir taraftan da Dâru'l-muallim'den aldığı ders-i amm belgesiyle bazı camilerde hesap ve Türkçe derslerini verir. Fakülteyi bitirdikten sonra Medresetü'l-Kuzat'a devam eder ve burayı da üçüncülükle bitirir. 1914 yılında Evkaf Nezareti Memurîn Kalemi kâtipliğinde ilk memuriyete atanır. Bu görevden sonra Fetvahâne müsevvidliğine, sonra da birinci sınıf kitabetle Adliye Nezareti'nde yeni oluşturulan Temyiz-i Şer'i Dairesi'nde çalışır. Bu dairenin de kapatılmasıyla Medresetü'l-irşâd tarih öğretmenliğine, sonra da Şeriyye Vekaleti'nce Anadolu Medreseleri müfettişliği görevine getirilir ve bu görevle teftiş merkezi olan Adana'ya atanır.

1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkınca Adana Lisesi'nde Arapça ve Farsça öğretmenliği, daha sonra da Adana Erkek Muallim Mektebi Türkçe öğretmenliğini yapar.

1933'te de Osmaniye Orta Mektebi Türkçe öğretmenliği ve müdürlüğüne görevlerinde de bulunur.²⁵

Şairin şiirlerinde, İstanbul'dan sonra Adana ve Osmaniye'deki hayatı hakkında hiçbir bilginin bulunmaması da dikkat çekicidir. Acaba Hilmî, bundan sonra şiir yazmayı mı bıraktı; yoksa bu yıllarda yazılan şiirler kayıp mı diye insan sormadan edemiyor. Reyâhîn, şairin Urfa ve İstanbul'da bulunduğu yıllarda yazmış olduğu şiirlerini içermektedir denilebilir.

---

25 Osmaniye Orta Mektebi, bugün Osmaniye İlköğretim Okulu olarak eğitim ve öğretime devam etmektedir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde okulda 1939 yılına kadarki bilgiler kayıtlıdır. Hilmî ile ilgili bir kayda rastlamadık.

I. 2. Eserleri:

Hilmî, ilim ve irfan öğrenmeye hevesli olduğunu ve eserler neşretmek istediğini; ancak tahsile yeni başladığı için yayımlanacak eserinin olmadığını şu beyitlerde bildirir:

Bendeñiz nev-heves-i ' irfânım
Sûy-ı taşşîle yeñi püyânım

Neşr-i âşâra da meylim çoğdur
Lîk âşâr-ı güzîdem yoğdur

Kitap yayımlamaya meraklı olan Hilmî'nin şiirlerinin toplandığı Reyâhîn adlı şiir kitabının dışında “Hz. İsa Aleyhisselâm'ın Babası Var mı?” adını taşıyan matbu bir eseri daha vardır.

I.2.1. Reyâhîn:

Bedri Alpay'ın “Şiirlerini Reyâhîn adlı bir kitapta toplamıştır. Şiirleri güzel ve güçlüdür. Çok şiir yazmışsa da İstanbul'da çıkan bir yangın sonucu bugün elde değildir.” diye söz ettiği Reyâhîn adlı şiir kitabının bir nüshası Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Yazmalar Bölümü, İsmail Saib I Koleksiyonu 5125 numarada kayıtlı olup ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir. Alpay'ın “çok şiir yazmış” ifadesiyle, bizim tespit ettiğimiz yazmadaki şiirlerin sayısı arasında bir tutarsızlık görülmektedir. Bedri Alpay'ın kitabında yer alan bir terci'-i bend'in elimizdeki yazmada yer almamış olması Reyâhîn'in eksik olduğu intibahını uyandırmaktadır.²⁶ Ancak yazmada şairin kendisi “Reyâhîn tarz-ı ' atîk üzre yazılmış bir kaç kaşîde, manzûme ve gâzeli hâvidir.” ifadesiyle kitaptaki şiirlerin sayısı hakkında bilgi vermektedir. Gerek şairin “İfâde” başlığıyla verdiği bu açıklamalarından, gerek bazı şiirlerin üzerinin çizilmesinden

26 Bu dönemde yayımlanan periyodik dergilerde Hilmî'nin herhangi bir şiirine rastlanılmamıştır.

ve gerekse şiirdeki bazı kelimelerin değiştirilmesinden tespit ettiğimiz bu nüshanın müellif hattıyla yazılmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Nüshanın istinsah kaydı olmadığı gibi müstensihi de belli değildir. Yazmanın satır sayısı 12 olup tamamı 40 yapraktır. Şiirler rik'a ile yazılmıştır.

Yazma, “Reyâhîn” tarz-ı ‘atîk üzere yazılmış bir kaç kaçışde, manzûme ve gâzeli hâvidir.” cümlesiyle başlayıp

Pederden muntekildir feyz-i isti‘ dâdı evlâdîñ
Buña şahid ise Hilmî yeter bu haţtı Nâci’niñ
beytiyle son bulur.

Kitaptaki şiirlerin tümü aruz vezniyle yazılmış olup manzumelerin sıralanışı bakımından Reyâhîn müretteb bir Divânçe’yi andırır.

Reyâhîn, şairin kaleme aldığı “İfade” başlığını taşıyan bir önsözle başlar. Manzumelerin ilk üçü tevhid konulu olup ikisi “Nücûmî Temâşâ, biri de “Sahrâya Karşı” adını taşırlar. Bu şiirler sırayla gazel, mesnevî ve murabba nazım şekilleriyle yazılmıştır. Kitaptaki dördüncü şiir de gazel formunda yazılmış na’t-i şeriftir. Daha sonra tamamı 5 kaside olan kasideler bölümü gelir. Bu kasidelerden ikisi sultan Abdulhamid’in tahta geçişinin yıldönümünü konu alan cülusiyye, biri de yine padişahı tebrik etmek üzere yazılmış tarihtir. Kitaptaki dördüncü kaside ise Halep Valisi Nâzım Paşa’ya takdim edilmek için yazılmış bir “arkadaş-nâme”dir. Beşinci kaside ise Urfa’ya 1323/1905 yılında mutasarrıf olarak gelen Ethem Sabri Efendi²⁷ hakkındadır. Hilmî manzumesinde, mutasarrıf Ethem Sabri Efendi’nin

27 Ethem Sabri Efendi hakkında bilgi bulamadık. Manzumede verilen 1323/1905 tarihine göre Sabri Efendi mutasarrıf olarak Urfa’ya gelmiştir. Bkz.: Halep Vilâyeti Sal-nâmesi, 1323, s. 310; Haz: Sevgi Aydemir-Selma Özbay, Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat fakültesi, Tarih Bölümü, Bitirme Tezi, Şanlıurfa, 2005.; Salahaddin Eyyûbî Güler, Urfa Bölgesinde Devlet Adamları ve Komutanlar, Şurkav, Yayınları, Ankara, 1999, s. 84.

adını anmaz, ancak onun Urfa'ya yaptığı hizmetler, özellikle de şehrin kenarında yaptırdığı hastaneye dair bilgiler etraflıca anlatmıştır.²⁸

Kasidelerden sonra Meşihat dairesine vermek üzere yazdığı istid'a-nâme (arzuhal) ve bu manzume ile ilgili bir kıt'a yer alır. Muhammes nazım şekliyle yazılmış bu manzumede Hilmî, Ayasofya Medresesi'nde yapılan sınavı kazanmasıyla bazı öğrencilerin bu başarısını çekemeyip kendisinin aleyhine çalışmaları ve başından geçenleri anlatmaktadır. Yine muhammes nazım şekliyle ve şairin arkadaşlarından birinin ölümü üzerine yazılmış bir mersiye vardır. Mersiyeden sonra beşer bendden oluşan iki müseddes-i mütekerrir yer alır. Bu müseddeslerden biri sultan Abdulhamid'in doğum günü münasebetiyle Urfa lise öğrencilerinin lisânîyle söylenmiştir. Bunlardan sonra "tevârîh" başlığı altında altı şiir vardır. Bu manzumelerden ikisi kıt'a-i kebire, üçü gazel, birisi de beyit nazım şekliyle yazılmıştır. Kıt'a-i kebire nazım şekliyle yazılmış tarihler, padişahın cülusunun yıldönümü (1907 ve 1908) münasebetiyle söylenmiştir. Gazel formuyla yazılmış tarihlerden biri, Hafız Muhammed'in torunu olan Bediü'd-din isimli birinin mahiyeti pek anlaşılmayan mecmuası için, birisi Şerh-i Ekmel²⁹ adında kendi eseri için, birisi de 1321/1903 yılında ölen Urfa eşrafından Halil Hilmî adındaki bir gencin mezar taşına yazılmak için söylenmiştir.³⁰ Tarih beytinde ise hocası Ramazan Efendi'nin "Osman" adındaki oğlunun doğumuna tarih düşürülmüştür.

Tahmîs başlığı altında dört manzume vardır. Bunlardan biri Hoca Dehhânî'nin:

28 Manzumede anılan hastane, Karakoyun Deresi'ne nazır, şehrin yüksek bir tepesinde iki katlı ve süslü taştan yapılmış olup, devrin mimârisinin özelliklerini taşır. 1943 yılında Millet Hastanesi, 1948'den 2004 yılına kadar da Şanlıurfa Devlet Hastanesi olarak hizmet vermiş, 2005 yılından sonra ise Şanlıurfa Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi olarak hizmet vermektedir.

29 Daha sonra üzerinde durulacaktır.

30 Şanlıurfa Mezar Taşları, adlı çalışmada ne böyle bir şiire de ne böyle bir isme rastlanmıştır. Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Mezar Taşları, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa, 1996.

Gül yüzünde haç belürse gözlerüm giryân olur
Hâle görünse kenâr-ı mâhda bārân olur³¹

matlalı gazeli; biri Vâsfi Efendi'nin:

Gelmiyor vechüñ hayâli dîde-i hûn-bâruma
Bâ'îş oldur sevdigüm her lahza âh u zâruma

matlalı gazeli; biri de Râzî mahlaslı bir şairin

Cihânda görmemiş bir kes bu dürlü mâh-ı tâbânı
Degül Ken'ân ilinden aşlı ammâ Yûsuf-ı şânî

matlalı ile başlayan gazeli tahmîs edilmiştir. Diğer tahmîsin kimin gazeline söylendiği tespit edilememiştir.

“Gazeliyyât” başlığı altında da biri Farsça olmak üzere 15 gazel vardır. Bu gazellerden 3'ünün başlığında nazire yazılmakla birlikte tanzîr edilen gazellerin kime ait olduğu belli değildir. Sonra gelen 3 gazel, şairin Antep'ten hocalarına gönderdiği gazellerdir. “Bülbül” redifli gazelin de ilk mısraı tırnak içine alındığından “tazmîn” olduğu anlaşılmaktadır. Gazellerden biri Nâbî'nin

Manzûri iken tâ bu kadar şâh-ı bahârûñ
Nergis geçinir sâye-i destinde çenârûñ

matlalı tazmîn edilerek yazılmıştır. Bir başka gazel de şairin çağdaşı olan Urfalı Nüzhet Gâni'nin³² gazeline söylenmiş naziredir. Bu gazellerden sonra mesnevî nazım şekliyle söylenmiş iki şiir vardır.

“Kıta'ât” başlığı altında biri Arapça, toplam 10 şiir vardır. Bu şiirlerden 2'si nazım, 8'i kıt'adır. Bu kıt'aların konuları, annesine gönderdiği resimden, çiçek hediye edene

31 Manzumenin başlığında Kemal Paşa-zâde'nin gazeli olarak gösterilmiştir.

32 Nüzhet Gâni için bkz.: Alpay, Şanlıurfa Şairleri, s. 62-64.

kadar farklı farklıdır. Bu bölümden sonra biri matla olmak üzere 4 beyitle Reyâhîn son bulur.

I. 2. 2. Hz. İsâ Aleyhisselâm'ın Babası Var mı ?

Muhammed Hilmî, böyle bir makale yazmasının gerekçesini eserin girişinde şöyle izah eder. “Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nin 239 numaralı nüshasında (Doktor Milaslı İsmail Hakkı) imzasıyla neşr olunan (Haml-i Meryem Mes'alesi) unvânlı makale ehl-i imân arasında pek çok te'essürâta bâdî oldu. Bazı zevât tarafından kaleme alınan cevabî makalelerin mezkûr gazete tarafından neşr olunmaması te'sirat-ı vak'ayı teşdîd eyledi. Bu yolda yazılmış makalelerin derciyle hususî bir risâlenin neşrine teşebbüs edildiğini istihbâr eylediğimden abd-i âciz dahi bu bâbda birkaç söz söylemekten men'-i nefis edemedim.”³³

Hilmî'nin bu makalesi, meclis-i tedkik-i müellefât-ı şer'iyye hey'eti tarafından incelendikten sonra 1338-1340 tarihinde Evkâf-ı İslamiyye Matbaası'nda kitap olarak basılmış olup tamamı 14 sahifedir. Kitabın kapağında müellifin künyesi “Bayezıt Ders-i ammlarından Fetvâ-hâne-i âlî müsevvidlerinden Urfalı Hâfız Muhammed Hilmî” olarak yazılmıştır. Eserin içeriği kelâm ilmiyle ilgili olduğundan daha fazla üzerinde durulmamıştır.

Bu makaleden de anlaşıldığı üzere Muhammed Hilmî, şiir kadar nesir sahasında da başarılıdır. Onun bu bilinen eserlerinin dışında başka eserler de yazmış olabileceğini tahmin etmekteyiz. Zaten Muhammed Hilmî, yazdığı bir tarih manzumesinde çok zamandır kelâm ilmiyle uğraştığını ve bu konuda “Şerh-i Ekmel” (1322/1904) terkibiyle tarih düşürdüğü eserini bitirdiğini söylemektedir. Ancak gerek kataloglarda gerekse kütüphanelerde yaptığımız araştırmalarda müellifin böyle bir eserine şimdilik

33 “Bilahere o yolda bir risâle neşrinden sarf-ı nazar edildiğinden işbu makale suret-i hususiyede tab' ve neşr olundu.” Müellifin notu, s. 3.

rastlanılmamıştır. Hilmî'nin sözünü ettiği eserle ilgili beyitleri aşağıdadır:

Ez-cümle 'âciz bir çok zamandır
Bed' eylemişdim 'ilm-i kelâma

El-ḥamdulî'llâh eş-şükru'lî'llâh
Oldum muvaffak ḥüsn-i tamâma

Cevherle Hilmî târîḥ yazdım
Bu Şerḥ-i Ekmel erdi ḥitâma

I.3. Edebî Kişiliği

Hilmî'nin, hayatı bölümünde de anlatıldığı üzere ilim öğrenmeye meraklı olduğu, bu merak saikasıyla da Urfa'da başlayan eğitimini Antep'te ve daha sonra da İstanbul'da sürdürdüğü anlaşılıyor.

Muhammed Hilmî, Reyâhîn adlı şiir kitabına yazdığı "İfâde" başlıklı kısımda, şairlik iddiasında bulunmadığını belirtir. Yazdıkları şiirlerin salt mücerred şiir olmadığı belki şairlik hevesiyle şiir söylediğini bildiren Hilmî, zevk sahibi ediplerin kendi şiirlerinden memnun kalacaklarını ve şiirlerin ifâde tarzında görülen eksikliklerin de erbâb-i iktidâr tarafından hoş karşılanacağını ümit ederek sözü bitirir.

Bu ifadelerin dışında hemen hemen her divân şairinde görülen kendini övme, Hilmî'nin şiirlerinde de rastlanan bir husustur. Urfalı şair Nüzhet Gânî'nin gazeline yazdığı fahr-âmiz bir nazirede kendisini ve şairliğini Nef'î'nin üslûbunu andıran bir eda ile şöyle övmektedir:

Evc-i a' lâ-yı kemâliñ kamer-i enveriyem
Rind-i mu' ciz-nefes ü kân-ı hüner-gevheriyem

Dideler hayrelenir pertev-i ' irfânımdan
Hüneriñ öyle celî şa' şa' a bir ahteriyem

Mest olur tâ be-ebed nazmımı kim eylese güş
Dehrde haq bu ki bir feyz-i Hudâ sāgeriyem

Reng ü bûda güle kim gıbta-resândır suhanım
Urfa'nuñ çok mı disem şâ' ir-i nâzükteriyem

Ġazel-i Nüzhet'i tanzîre özensen Hilmî
Vechi var çünkü anıñ ben de eḡ-i ekberiyem

Yine Reyâhîn'de yer almayıp da Şanlıurfa Şairleri adlı çalışmadan metne dahil ettiğimiz terci'-i bend'de Hilmî,

“tâze beyân” ve “renkli suhan” sahibi bir şair olduğunu söyler. Kendisini zamanın İsâ'sı olarak gören şair, sözlerinin de ölülere diriltten Hz. İsâ'nın nefesi gibi murde-dilleri dirilttiğini söyler. Şair yine bu terci'de şeyh geçinenleri, sufi ve mollaları çok şiddetli bir dille eleştirir. Manzumenin ilk bendi şöyledir:

Ben gerçi hayatımda henüz tâze civânım
 Ammâ ki suhan gevherine ma' den-i kânım
 Her murde-dili zinde eder feyz-i kelâmım
 Fahr ile desem çok mu ki ' İsâ-yı zamânım
 Her muşlim olan kalbi münevver ederim ben
 Erbâb-ı dile meş' ale-i şu' le-feşânım
 Sen sanma bakıp hey'etüme sufi vü mollâ
 Hâşâ baña ' âlemde ne inüm ne de ânım Ben şâ' ir-i
 rengin-suhan-ı tâze-beyânım
 Ben mâ'il-i dil-dâde-i hürşid-i şânım

Bedri Alpay da şair hakkında “şiiirleri güzel ve güçlüdür” ifadesini kullanır.

Reyâhîn'de yer alan şiirlerin toplamı 55'tir. Bunların nazım şekillerine göre dağılımı şöyledir: 5 kasîde, biri Farsça olmak üzere 20 gazel, 3 mesnevî, 1 murabba, 2 muhammes, 4 tahmîs, 2 müseddes, 2 kıt'a-i kebîre, 1 terci'-i bend, biri Arapça³⁴ olmak üzere 8 kıt'a, 2 nazım, 1 matla ve 4 beyittir.

Hilmî 53 manzumedeki kullanım çokluğuna göre

- 1- mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- 2- fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün
- 3- mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün
- 4- fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün
- 5- mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- 6- mef'ülü mefâ'ilün fa'ülün
- 7- mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün
- 8- fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- 9- müstef'ilâtün müstef'ilâtün
- 10- fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- 11- müstef'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün

34 Reyâhîn'de yer alan bu Arapça kıt'a, şaire ait olmayıp edebî bir eserden alınmıştır.

olmak üzere 11 farklı aruz kalıbını başarıyla uygulamıştır. Bazı Türkçe eklerde yapılan imâlelerin dışında vezin kusuru sayılabilecek hususlara da çok az rastlanır.

Hilmî, şiirlerinin hepsinde zengin kafiye-yi kullanmıştır. Bu kafiyelerin tümü de kafiye-i müreddefe dediğimiz (revi harfinden önce bir uzun ünlünün bulunması) türdendir. Özellikle kolay bulunabilen kafiye-i şaygân (ân) denilen kafiye türü daha çoktur. Kafiye-yi oluşturan kelimelerin aynı türden olmasına dikkat eden şair, bazı şiirlerinde âhengi sadece kafiye ile sağlamıştır. Kafiye ile birlikte redifle âhengin pekiştirildiği manzumelerde de ek redifler daha fazladır. Bunlar da isim hal ekeri, bildirme ekleri ve iyelik ekleridir:

-yüzümde	-zî-şandır	-ahterim
-gözümde	-pertev-efşandır	-zerim
-sözümde	-ehl-i imândır	-reh-berim

“Hilmî” mahlasıyla şiirler yazan Hafız Muhammed, divân şiirinin tekniğini ve estetiğini yakalamış ve klâsik üslûp diye adlandırılan üslûpla şiir yazmış bir şairdir.

Sâkiyâ peymâne şunma tâ ki cânânım gele
Meclise ârâm u şabr-ı kalb-ı hayrânım gele

***

Verd-i hüsnüñ yâd ile gâhice efgân eylerem
Ah idüp bülbülleri gülşende nâlân eylerem

***

Yine hükmün sürüyor dilde temennâ-yı vağan
Yine zihnüm tağıdır fikr-i elem-zâ-yı vağan

oldukça akıcı olan bu matla beyitleri Hilmî'nin üslûbu hakkında bir fikir vermesi bakımından önemlidir.

Değişik nazım şekilleriyle şiirler yazmış olan Hilmî'nin bu şiirlerde işlediği konular, nazım türlerine göre değişiklik arz etmektedir. Tevhid konulu manzumelerde Allah'ın

isimlerinin kainattaki tecellilerinin dikkatle incelendiği görülmektedir:

Açmış beşeriñ nâmına bir mekteb-i ' irfân
 Hâllâk-ı cihân vermiş anıñ nâmını dünyâ
 Hep dersi ma' ârif bu şü 'ünât ser-â-pâ
 ' Âkil anı añlar bilemez câhil-i nâ-dân

Na't-i şerifte Hz. Muhammed'e olan derin bağlılığını ve sevgisini müşahede ediyoruz:

Gürûh-ı enbiyâ tesbîh-i dür âsâ ser-âmeddir
 O tesbîhe imâme gevher-i zât-ı Muhammed'dir

Żiyâ-yı âferînişde bu ' ulviyyât u süfliyyât
 Ezelden cümlesi pertev-rübâ-yı nûr-ı Aḥmed'dir

Odur kim ' âlem-i kıuds içre giymiş tâc-ı levlâkı
 Vücûd-ı pâkini intâc için ' âlem mümeḥheddir

Ne ḥâcet ḳadrini bilmek ki sâ 'ir mu' cizâtından
 ' Uluvv-i şânına Ḳur'ân'ı bürhân-ı mü 'ebbeddir

Çe ḥadd-i tust ey Hilmî kalem der-vaşf-ı ü rânden
 Ne bilsin ḥall-i cezri bir şabî kim dersi ebceddir

Sultan Abdulhamid'e sunulan kasidelerde ise onun padişahlığı döneminde yapılan eğitim faaliyetlerine dikkat çekilmiş ve bu dönemde yayımlanan eserlerin çokluğuna vurgu yapılmıştır. Hilmî, 33 yıl gibi uzun süre tahtta kalan, I. ve II. Meşrutiyeti ilân eden sultan Abdulhamid'in siyasî yönü üzerinde hiç durmaz. Klâsik kasidelerde görülen memduhu övme tarzını devam ettirmiş olan şair, padişahı övmeye oldukça başarılıdır:

Cihân tırduqça tursun şihhat u iclâl ü şevketle
O haqân-ı zamân kim 'âlemine zıll-ı Raḥmân'dır

Kabûlgâh-ı Hudâ'ya lâ-cerem vâsıl olur zirâ
Bu lâhûtî du'â maḥrûn-ı âmin-i sürüşandır

Hilmî, Şeyhülislâmlık makamına sunduğu istid'a-nâme'de de (arzuhal) İstanbul'da medresede öğrenci iken başarısını çekemeyen bazı öğrencilerin kıskanıp hakaret ettiklerini, kendisinin olmadığı bir sırada odasındaki şahsî eşyalarını dışarı attıklarını; bu durumu medresede yetkili olan Bursalı Râ'if Efendi'ye bildirdiğinde nasıl bir tepki ile karşılaştığını anlatmaktadır. Muhammes nazım şekliyle yazılmış olan manzume, kafiye örgüsü bakımından da bilinen muhammeslerden farklıdır.³⁵ Her bendin son iki mısraı ile bir sonraki bendin ilk üç mısraının kendi arasında kafiyeli olduğu bu manzume ile, Hilmî'nin divân şiirinde kullanılan nazım şekilleri hakkındaki bilgisini ve bu konuda yaptığı yenilikleri göstermesi bakımından önemlidir.³⁶

Toplamı 15 olan gazelerde ise daha çok aşk konusu işlenmiştir. Bunun yanında rindlik, hikmet ve nasihat gibi konuları içeren gazeller de vardır. Özellikle Hilmî'nin Nâbî'nin etkisinde kalarak yazdığı nasihat içerikli gazeli, bir bayram gününde söylenmiş gazel ile "Urfa" redifli gazellerin matla beyitlerini örnek vermek istiyorum:

Elde fırsat var iken taḥ'ın taḡyîre çalış
Nûr-ı 'irfân ile git ḳalbiñi tenvire çalış
***

Bu gün 'id-i feraḥ-efzâ cihân şadân güler oynar
Şatar üftâdegâna cilveler ḥubân güler oynar
***

Nev-resîde bütleri ḥayret-fezâdır Urfa'nıñ
Ḥûblarına cân fedâ etmek sezâdır Urfa'nıñ

35 Muhammeslerdeki kafiye örgüsü için bkz.: Mustafa Erdoğan, Türk Edebiyatında Muhammes, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 41-42.

36 Bkz.: Metin, XI. manzume.

Şair medrese eğitiminden geçtiğinden Arapça ve Farsça'ya hâkimdir. Daha Urfa İbrahimiye Medresesi'nde iken Kur'an'ı hıfz etmiş olan şair, İstanbul'da Darü'l-muallim ve Medresetü'l-kuzat eğitimini tamamlamış ve çeşitli dairelerde görev almıştır. Ayrıca Ayasofya ve Sultan Ahmet Camiilerinde de dersiamlık yapmış ve kelâm ilmiyle uğraşmıştır. Alpay'ın bildirdiğine göre Hilmî ömrünün son yıllarında da Adana Lisesi'nde Farsça ve Arapça derslerini okutmuştur. Ancak buna rağmen Reyâhîn'de şaire ait hiç Arapça şiir yoktur. Ancak Hilmî'nin Hz. İsa' Aleyhisselâm'ın Babası Var mı? adlı makalesinde Kur'an-ı Kerim'den çıkardığı âyetler üzerine yaptığı yorumlarda Arapça'yı çok iyi derecede bildiğini göstermiştir. Reyâhîn'de yer alan Farsça bir gazelle de şiir yazacak kadar bu dili öğrenmiştir.

Hilmî, Cumhuriyet döneminde yaşamış olmasına rağmen şiirlerinde Divân şiirinin ortak kelime ve mazmunlarını kullanmış ve klâsik şiir geleneğimizi devam ettirmiştir. Dolayısıyla yaşadığı döneme göre değerlendirildiğinde kullandığı dilin ağır olduğu, ancak anlaşılmaz olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz:

Nigârâ şîve-i hândeñ gül-i ra' nâda yoğdur yoğ
Şemîm-i zülf-i târiñ ' anber-ı sârâda yoğdur yoğ

Ruğuñ gül saçlarıñ sünbül gülistân-ı cemâliñde
Bu dürlü gülle sünbül gülşen-i me'vâda yoğdur yoğ

Dili pür-zevk ü şevk etdi şeker-âmîz-i güftârîñ
Gözüm sâķide meyde sâğar u nîmâda yoğdur yoğ

Naşıl teşbih edem dür-dâneye ey mâh dendânîñ
Evet bu rütbe revnağ gevher-i yek-tâda yoğdur yoğ

Unutdurdu baña eş' arı bağ dehrîñ şu 'ünâti
Nedir Hîlmiyâ ğam görmeyen dünyâda yoğdur yoğ

Hilmî, kişilik itibariyle oldukça hassas bir şairdir. Birisinin kendisine hakaret etmesi üzerine söylediği şu gazelde çok rikkatli bir ruh haline sahip olduğunu öğreniyoruz. Olayın mahiyetini bilmemekle birlikte, kendini bilmeyen biri karşısında bu kadar çabuk hayata küsen ve bedbin davranan bir ruh halinin portresini çizmektedir. Gazelin tamamı şöyledir:

Öyle pür-derdim ki gönülüm maḥzen-i ḥüzn ü melâl
Öyle pür-ye 'sim ki gelmez ḥâṭıra fikr-i vişâl

Ey ecel ! Gel cânımı al istemem ol 'âlemi
Kim ola nâ-dâna anda ser-fürü ehl-i kemâl

Her ne dem bir kes baña gösterse rûy-ı iltifât
Ağlarım kim düşmüş cânım olur encâm-ı ḥâl

Bir hümâ-yı târem-i bâlâ-yı 'irfânım velî
Tir-i âlâm-ı felek kılmış beni işkeste-bâl

Dehrden şekvâ gerekmez Ḥilmiyâ ḥâmûş ol
Sen şikâyet eyledikçe eyler efzûn pây-mâl

Yukarıdaki gazelin makta beytinde anlaşıldığı üzere Hilmî, divân şairlerinin hemen hemen çoğunda görülen felekten şikâyet ve dünyayı yerme anlayışına sahip değildir. Felekten şikâyet etmenin insana fayda sağlamayacağı gibi dertleri arttıracağını ifade eder. Bu anlayış, onun şairliğinden çok, âlim kişiliğinin bir tezahürü olsa gerek.

Hilmî, ilmî çalışmaları ve değişik kurumlardaki resmî görevlerin yanında şiirle de uğraşmış ve divân şiiri geleneğine bağlı kalarak bu alanda bir divânçe oluşturabilecek kadar şiir yazmış şairlerimizden biridir. Belki de asıl mesleği şairlik olmuş olsaydı daha çok şiir yazar ve daha meşhur bir şair olarak edebiyat tarihine geçerdi.

KAYNAKÇA

Ali Şîr Nevâyî, Mîzânu'l-Evzân, Haz: Kemal Eraslan, TDK Yayınları, Ankara, 1993.

Alpay, Bedri, Şanlıurfa Şairleri, (Edisyon: Âdil Saraç), Dal Yayıncılık, Şanlıurfa, 1986.

Bilkan, Ali Fuat (Dr.) Nâbî Dîvânı, C. I-II, MEB., İstanbul, 1997.

Erdoğan, Mustafa, Türk Edebiyatında Muhammes, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 41-42.

Ertan, M. Emin, Urfalı Şair Abdî, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa, 1997.

Güler, Selâhaddin Eyyûbî, Urfa Bölgesinde Devlet Adamları ve Komutanlar M.Ö. XIV. Yüzyıl-M.S. 1920), Şurkav, Yay., Ankara, 1999.

İsmail b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrâhî, Keşfü'l-Hafâ, C. II, 4. Baskı, Beyrut, 1405.

Karahan, Abdülkadir (Prof. Dr.), Urfalı Mehmed Şevket ve Şiirleri, Ankara, 1991.

Karakaş, Mahmut, Cumhuriyet Öncesi Şanlıurfa'da Kültür ve Eğitim, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

....., Şanlıurfa Evliya ve Alimleri, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa, 1996.

....., Şanlıurfa Mezar Taşları, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa, 1996.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli (Haz.: Prof. Dr. Hayrettin Karaman vd.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

Kaya, S. Ahmet, Urfa Şairleri Cumhuriyet Dönemi, Şanlıurfa Belediyesi, Külür ve Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa, 1989.

Muhammed Hilmi, Reyâhîn, Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi Yazmaları İ. Saib Koleksiyonu I, No: 5125.

....., Hz. İsâ Aleyhisselâm'ın Babası Var mı ?, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, 1338-1340.

Pakalın, M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I-III, MEB. Yayınları, İstanbul, 1993.

Şemsettin Sâmî, Kamûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2005

ÇEVRIYAZI SİSTEMİ

1. Arap elifbasında bulunduğu halde bugünkü Türk abecesinde bulunmayan işaretler ve harfler şöyle gösterilmiştir.

ء	ﺀ
ث	Ş, ş
ح	H, h
خ	H, h
ذ	Z, z
ص	S, s
ض	Z, z; D, d
ط	T, t
ظ	Z, z
ع	ç
غ	G, g
ق	Q, q

2. Arapça ve Farsça kelimelerdeki hurûfî medler,

آ	Ā, ā
و	Ū, ū
ى	Ī, ī

ile gösterilmiştir.

3. Nazal “ئ” ñ ile gösterilmiştir.

4. Farsça kelimelerdeki vāv-ı madüle “ ˘ ” işareti ile gösterilmiştir.

5. Birleşik isim ve sıfatlar arasına “ – ” işareti konulmuştur.

II. BÖLÜM

METİN

1b

“İfâde”

“Reyâhîn” tarz-ı ‘atîk üzere yazılmış bir kaç kaşîde, manzûme ve ğazeli hâvîdir.

Muhteviyâtınıñ her parçası mücerred şi‘ir söylemek hevesiyle degil, belki bir hiss-i şâ‘irâne üzerine yazılmış olduğundan müţâla‘ası zevk-âşnâyân-ı üdebâ memnûniyyetini câlib olacağı me’mûl-i kavîdir.

Şîve-i ifâdesinde görülen naķâyîş ba‘zı elfâz-ı perîşân için cây-ı i‘tirâz olabilirse de meftûn-ı ma‘ânî olan erbâb-ı iktidârınıñ o hâţâlara da lutfen müsâmaħa nazarıyla baķacaķlarına ümidvârim.

Ayaşofya ders-i ‘âmmılarından Urfalı Hâfız
Muħammed Hilmî

I

2a

Tevhîde Müte' allık

“Nücümü Temâşâ”

mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fa' ülün

- 1 Her zerre müsahhar seni ihtarâ İlahî
Her şeyde gelir kudretiñ efkâra İlahî
- 2 Zâhirde kevâkib görünür âdeme lâkin
Ma'nen görünür vahdetiñ enzâra İlahî
- 3 Bâlâda ne bu lem' a nişâr olmada her şey
Ermez beşeriñ ' aklı bu esrâra İlahî
- 4 Bunlar hepisi şahid-i raşşân-ı vücûduñ
Denmez mi hamâkat seni inkâra İlahî
- 5 Ser-mest-i mey-i ma' rifetiñ olmayı ister
Ver ma'labını Hilmî-i nâ-çâra İlahî

II

2b

“Kezâ”

mef' ülü mefâ' ilün fa' ülün

- 1 Bir leyle-i pür-şafâda tenhâ
Bâlâyı eder idim temâşâ
- 2 Gerçi o gece degildi meh-tâb
Meh-tâbda o neşât-ı nâ-yâb

- 3 Aḥterler edip semâyı tezyîñ
Olmışdu zemîn maḥabbet-âgîñ
- 4 Bir şamta bürüñmüř idî Ğ âlem
Yoĸ velvele-i giriv-i âdem
- 5 Āheste vezân olurdu bir bād
Sevdâlıları ederdî dil-řād
- 6 Müstaġraĸ idim tefekkürâta
Ṭalmıřdı gönül taḥassüsâta
- 3a 7 Her necm birer bedîĞ a zâhir
Kim anda celî şükûh-ı fâṭır
- 8 Te şşiri o rütbe kim kulûba
Beñzerdi menâzır-ı ġurûba
- 9 Her lemĞ ası bir nümâyiş-i Ḥaĸ
Allâh !... Gören diyordı muṭlaĸ
- 10 Yâ Rab bu ne müştaĞ il bevâriĸ
Yâ Rab bu ne mültemiĞ ḥavâriĸ
- 11 Āřâr-ı füyûza ḥikmetiñdir
Bürhân-ı kemâl-i ĸudretiñdir

3b

III

“Şahrâya Karşı”

mef^ç ülü mefâ^ç ilü mefâ^ç ilü fa^ç ülün

I

Açmış beşeriñ nāmına bir mekteb-i ‘ irfān
 Hāllāk-ı cihān vermiş anuñ nāmını dünyā
 Hep ders-i ma^ç ārif bu şu ‘ ünāt ser-ā-pā
 ‘ Ākil anı añlar bilemez cāhil-i nā-dān

II

Mir ‘at-ı kemāl-i keremiñdir bu menāzır
 Āyinesidir kudretiñiñ bunca bedāyi^ç
 Eşyāda bütün nūr u ferīñ olmada lāmi^ç
 Yā Rab felek ü şems ü kamer hep seni zākir

III

Rüyide olur emr-i şerīfiñle nebātāt
 İzniñle eder kuş şayerān cev-v-i havāda
 H‘ān-ı ni^ç amiñ kāffe-i maḥlūka küşāde
 Müstağraç olur feyziñe zī-rūḥ u cemādāt

4a

IV

“Na‘ t-i Şerîf”

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

- 1 “Gürûh-ı enbiyâ tesbîh-i dür âsâ ser-âmeddir
O tesbihe imâme gevher-i zât-ı Muḥammed’dir”
- 2 Zîyâ-yı âferînişde bu ‘ ulviyyât u süfliyyât
Ezelden cümlesi pertev-rübâ-yı nûr-ı Aḥmed’dir
- 3 Odur kim ‘ âlem-i ḳuds içre giymiş tâc-ı levlâkı³⁷
Vücûd-ı pâkini intâc için ‘ âlem mümeḥheddir
- 4 Ne ḥâcet ḳadrini bilmek ki sâ’ir mu‘ cizâtından
‘ Uluvv-i şânına Ḳur’ân’ı bürhân-ı mü’ebbeddir
- 5 Çe ḥadd-i tust ey Hilmî ḳalem der-vaşf-ı ü rânden³⁸
Ne bilsin ḥall-i cezri bir şabî kim dersi ebceddir

V

4b

“Cülûs-ı Humâyun-ı Ḥâzret-i Ḥilâfet-penâhiye Dâ’ir.”

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

- 1 Bu gün bir ‘ id-i millidir bu gün bir yevm-i zî-şandır
Bu gün mihr-i meserret kâ’inâta pertev-eşşandır
- 2 Bu gün her dilde var bir neşve-i câvid-i rûḥânî
Bu gün bir ḥüsn-i ‘ âlî dil-fürûz-ı ehl-i îmândır

37 “Levlâke levlâk lemâ ḥalaktü’l eflâk.” (Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım), Aclûnî, C.II.,s..243.

38 Ey Hilmî, O’nun (Hz. Muhammed) vasıfları hakkında kalem oynatmak senin haddine mi?.

- 3 Bu gün her bir tarafda lem' a-pâş envâr-ı ' ulviyyet
Semâda yerde bir ̇udsiyyet-i ' ulyâ nümâyândır
- 4 Ta' âlallâh nedir ' âlemde bu hâl-i neşât-efzâ
Cihân neş 'eyle mâlidir bütün âfâķ handândır
- 5 ' Uyûn-ârâ-yı ümmet cā-be-cā esbâb-ı şādānî
Bu zinetlerle her buķ' a zemîn-reşk-i gülüstândır
- 6 Temevvüc eylemekde şān ile rāyât-ı ' Oşmān' ı
Du' ā-yı pâdişāhım çok yaşa yer yer fūrüzândır
- 5a 7 Bu rûz-ı behcet-efrûzı yine idrāk için cümle
Ahālî birbirin tebriķe sa' î vü şitābândır
- 8 Degil ümmet, sūrūrından bu gün heft āsmān üzre
Bütün şımf-ı melâ 'ik birbirin tebriķe püyândır
- 9 Bu şehr-âyîn-i ' ulviyyet-ķarîn-i bi-müdānî kim
Fūrûĝ-ı dil-fūrûzi ħayre-sāz-ı ķeşm-i insândır
- 10 Ne rütbe ħâtır-ârâ, ħayret-efzâ olsa da bi'llāh
Bu yevm-i pür-fütûħiñ şānına nisbetle noķşândır
- 11 Bu gün hep ehl-i tevĥidîñ muķaddes bildiĝi gündür
Bu gün rûz-ı cülûs-ı Ĥazret-i ' Abdü'l-ĥamid Ĥān' dır
- 12 Odur ol şehr-yār-ı a' zām-ı fārûķ-ĥaşlet kim
Vücûd-ı aķdesi ' Oşmāniyāna luţf-ı Yezdān' dır
- 5b 13 Yazılmış kilκ-i ķudretle ezelde levĥ-i maĥfûza
Anıñ vaşf-ı biĥîni: ser-firāz-ı âl-i ' Oşmān' dır
- 14 Me' âli-i şıfatıñ maşdarı zāt-ı ĥumāyûnı
Serir-i şevketinde zāhir u bâtında sulţândır

- 15 Tecellî eylemiş hep hulk-i Hâk zât-ı şerîfnde
Bütün 'azminde el-ḥaḥ reh-beri âyât-ı Kur'ân'dır
- 16 Bağılsın dide-i inşâf ile târiḥ-i eşlâfa
Hani bir devre kim devr-i humâyûniyla siyyândır
- 17 Münevver eylemiş aḥvâl-i mülki pertev-i re'yi
Burûc-ı âsmân-ı devlete bir şems-i raḥşândır
- 18 O rütbe eylemişdir intizâm-ı 'âlemi tekmlî
Ki tertibâtına ruḥ-ı Süleymân âferîn-ḥ'ândır
- 6a 19 Behişt-âbâd'a dönmüşdür ser-â-ser mülk-i 'Oşmânî
Kemâl-i 'adlden her belde bir gülzâr-ı 'umrândır
- 20 Hele nûr-ı ma'ârif ol kadar âfâkı tutmuşdır
Ki güyâ mülkümüz bir maḥla' -ı ḥurşid-i 'irfândır
- 21 Gülistân-ı hüner günden güne şādâb olur elbet
Ki erbâbı dem-â-dem kevşer-i luḥfiyle reyyândır
- 22 'Uluvv-i şânını işbât iden âşâr-ı vâlâsı
Egerçi kesret-i a'ḍâd veş bi-ḥadd u pâyândır
- 23 Tariḥ-i pür-sa'âdet ḥatt-ı 'âlî-i Hicâz ammâ
Ḳulûb-ı mü'minîne eñ ḳanâ'at baḥş-ı bürhândır
- 24 'Umûmen eyledi medyûn-ı şükrân ehl-i İslâm'ı
Bu yüzden ruḥ-ı pâk-i Aḥmed'i maḥzûz u şādândır
- 6b 25 Suḥan pâyâna erdi geldi hengâm-ı du'â Hilmî
Du'â-yı pâdişâhî ümmete bâdî-i gufrândır
- 26 Cihân ṭurduḳça ṭursun şıḥḥat u iclâl ü şevketle
O ḥaḳân-ı zamân kim 'âlemine zıll-ı Raḥmân'dır
- 27 Ḳabûlgâh-ı Hudâ'ya lâ-cerem vâsıl olur zirâ
Bu lâhûtî du'â maḳrûn-ı âmin-i sürûşândır

VI

“Tebrik-i Sâl-i Cedîd-i Hâzret-i Pâdişâhîye Dâ'ir”

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1 Neler izhâr eder seyr et bu 'ibret-hâne-i dünyâ
Ne hayret-bağşdır âsar-ı şun' -ı Hâlîk-i yek-tâ
- 2 Dem-â-dem cilvegerdir şun' -ı Hâk mir 'ât-ı hestîde
Pey-â-pey 'âlem-i hestî 'ademden olmada peydâ
- 7a 3 Nedir bu ihtilâfât-ı fuşul ü vaqt-i şarşarın
Nedir bu sâha-pîrâ-yı vücud ü kevn olan eşyâ
- 4 Gehî kaplar cihânı şâm-ı ğam-âlud-ı pür-zulmet
Velî ta' kib eder nûriyla bir şubh-ı ferağ-efzâ
- 5 Gehî virân u hüzn-âgîn olur bağsañ bütün 'âlem
Şitâ-yı kâsvet-âver çünkü eyler hükümünü icrâ
- 6 Görürseñ her taraf bir gülşen-i 'umrân olur şoñra
Gelir faşl-i rebî' -i neş 'e-pîrâ-yı şafâ-bağşâ
- 7 Firâk-ı yârdan dil-hûn olup dem-beste olmuşken
Sürür-ı vaşldan dehri pür eyler bülbül-i güyâ
- 8 Zebûn-ı pençe-i faqr u felâket bir kuluñ ba' zan
Olur iqbâl u câhî ğibta-bağş-ı esfel ü a' lâ
- 7b 9 Esîr-i pister-i derd ü miñen-keş Hâzret-i Eyyüb
Bulup eltâf-ı Hâk' dan tâze cân ol dem olur ber-pâ
- 10 Bükâ-yı hecr ü farğ-ı giryeden a' mâ olan Ya' kûb
Olur pîrâhen-i Yûsuf' la her dü-dîdesi binâ

- 11 Ne dem olsañ mükedder bir feraḥ ta' kib eder elbet
Ḥulāşa her zamān ba' de "ma' al-yüsrâ" kilid-i "yüsrâ"³⁹
- 12 İḥâta eyleyüp hep ' âlemi deycür-1 nārānî
Bütün âfâkı etmişken zālām-ı cehl istilâ
- 13 O ḥâletde tülû' etdi hemān burc-ı ḥilâfetden
Te' âli eyledi bālâya bir mihr-i cihân-ārâ
- 14 Dīger-gün oldu ' âlem etdi her şey rengini taḥvîl
Münevver etdi envâr-ı ma' ârif dehri ser-tâ-pâ
- 8a 15 Ki oldı ' izz ile pîrāye-sāz-ı taḥt-ı ' Oşmānî
Bi-ḥaḳḳın Ḥazret-i sulṭān Ḥamîd-i ma' delet-pîrâ
- 16 Şehinşāhâ seniñ tedbiriñe şad bârekellâh kim
Giyindi reng-i ' umrân himmetiñle ser-te-ser ğabrâ
- 17 Edip bir menba' -ı ' ilm u ma' ârif dâr-ı İslâm'ı
Diyânet, ma' rifet rûḫiyle ḥalkı eylediñ iḫyâ
- 18 Belâ-yı cehlden taḥliş içün evlâd u aḥfâdı
' Umümen memleketlerde mekâtib eylediñ inşâ
- 19 Şalâdır teşnegân-ı ' ilm ü ' irfâna buyursunlar
Müheyyâ cümle esbâb-ı teraḳḳî bunda hep zîrâ
- 20 Şehâ bir dürr-i yek-tâ-yı ḥilâfetsiñ ki şâhiddir
' Uluvv-i pāyeñe ' ulviyyetiyle ṭârem-i minâ
- 8b 21 Ne mümkün ümmete etmek bi-ḥaḳḳın vaşfiñi taḥrîr
Seniñ ' aks-ı şifâtıñdır nücüm-ı ' âlem-i bālâ

39 "Fe inne me' al-' usri yüsrâ. İñne me' al-' usri yüsrâ." (Muhakkak her güçlkle beraber bir kolaylık vardır. Evet her güçlkle beraber bir kolaylık vardır.) ayetlerinden iktibas yapılmıştır. Kur'an, 94/5, 6.

- 22 Gürûh-ı nükte-sencânı birağmışken bütün 'âciz
Benim hâddim midir etmek mübârek vaşfını imlâ
- 23 Fağat şevk-i derûnım 'aql u rûhı eyleyip mağlûb
Bu güne nağmeler inşâdına etdi beni ilcâ
- 24 Suhan pâyâna erdi geldi hengâm-ı du' â gayri
Seher demdir du' âlar redd olunmaz bu zamân kaç' â
- 25 Teceddüd eyledikçe pâdişâhım nev-be-nev yıllar
Bulunduğça hîrâmân burcdan burca meh-i garrâ
- 26 Terakķî üzre olsun 'ömr ü iclâl-ı humâyûnuñ
Mu' in ü yâverin olsun dem-â-dem Rabb-i bî-hem-tâ
- 9a 27 Yazıp bir cevherin târih ü tebrîki kuluñ Hilmî
Hemân sa' d eylesin sâl-i cedîdin Hâzret-i Mevlâ

همان سعد ایلسون سال جدیدک حضرت مولا (1323/1905)

VII

“Culûs-ı Hümâyûn-ı Hâzret-i Cihân-bânîye Dâ'ir”⁴⁰

mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fa' ülün

- 1 Ey nâ'ib-i sulţân-ı rüsül säye-i Yezdân
Ey mażhar-ı tevfiķ-i Hudâ hâmi-i Qur'ân
- 2 Hurşid-i cihân-tâb-ı kemâlât u me' âlî
Timşâl-i tekâ, kân-ı 'atâ, menba' -ı ihsân

40 Bu manzumenin kafiye düzeni kaside nazım şeklinin kafiyesinden farklıdır. Her dört beyitten sonra bir matla beyti yer almaktadır.

- 3 Ser-tâc-ı ümem, baħr-i himem, ŧâh-ı mu' azzam
Fârûk-ı zamân, kehf-i emân, melce-i ' irfân
- 4 Hâkân-ı güzîn, yâver-i dîn, faħr-i selâtin
Mağbûť-ı selef, ŧem' -i ħalef, ekmel-i devrân
- 9b 5 Ol zıll-i Ĥudâsıñ ki bütün millet-i İslâm
Dergâhıña etmekde ' ubüdiyetin i' lâm
- 6 Ey câlis-i evreng-i mu' allâ-yı ħilâfet
Sâyeñde seniñ her günümüz ' id-i sa' âdet
- 7 Vermekte niŧân kiŧverimiz bâğ-ı İrem'den
Her sûda olur cilve-nümâ ŧevk ü ŧeťaret
- 8 Eyyâm-ı bihiniñde zulum zulmeti nâ-büd
Tenvîr ediyor her tarağı ŧems-i ' adâlet
- 9 ' Oŧmânlılara mebde-i feyz oldu cülüsüñ
Bir dâd-ı Ĥudâ'dır saña ol ' aql u kiyâset
- 10 İhlâŧ u ŧadâkatle edip vaŧfıñı tartıl
Her dem ideriz pâdiŧehim nâmiñi tebcil
- 10a 11 Etdi yine bir ' id-i cülüs-ı ferruħ-efzâ
Müŧağrağ-ı envâr-ı ŧafâ dehri ser-â-pâ
- 12 Tanzîr ediyor ŧanki cihân ħuld-i berîni
Her yanda biñ esbâb-ı neŧâť olmada peydâ
- 13 Kudsileri ħayrân ediyor ħâlet-i nâsût
Bir ŧa' ŧa' a-i ħârîka ' âlemde hüveydâ
- 14 Her bük' a bu gün bâŧıra-pirâ-yı mübâħât
Eŧvâğ ile meŧħûn görünür sâħa-i ħabrâ

- 15 Etmekde bütün ef'ide-i ümmeti leb-rîz
Bir neşve-i câvid ü sürür tarab-engîz
- 16 Ey sevgili sulţânımız ey şâh-ı kerem-kâr
Etdikçe bize ' arz-ı likâ neyyir-i nevvâr
- 10b 17 Bir mihr-i füyûzat gibi yevm-i cülûsıñ
Pertev şaçarak eylesin âfâkı ziyâdâr
- 18 Evşâfıñı tanzîm ederek şevk ile her yıl
Kılsın üdebâ vü şu' arâ mefharet izhâr
- 19 'Ulviyyetiñi şerh edemez kilk-i siyeh-rû
Olsun bu du' â hâtime-i bihter-i güftâr
- 20 Tahtıñda hemân ol şeref ü şân ile dâ'im
Râhat yaşasın sâye-i luţfuñda ' avâlim

VIII

“Haleb Vâlisi Nâzım Paşa Hâzretlerine
Tağdîm Eylemek Üzre Bir Arğadaş-nâme”

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1 Cihânda reh-ber-i iqbâl u devlet kâbiliyyetdir
Olan ehl-i hîred bâlâ-nişin-i şadr-ı ' izzetdir
- 11a 2 Felekden iştikâ nâ-kâbiliñ kârı olur zirâ
Hemîşe merd-i kâbil nâ' il-i feyz ü sa' âdetdir
- 3 Bunu işbâta hâcet yoğdur el-haç çünkü ' âlemde
Hemân her gün güvâhî câlib-i enzâr-ı diğğatdir

- 4 Bağıñ ez-cümle ol ħurşid-i evc-ārā-yı ' irfāna
Ki ħalb-i āgehî bir maḥla'-i şems-i faẓiletidir
- 5 Suĥan-gūyān-ı ' aşrıñ ser-firāz-ı nükte-perdāzı
Nevā-yı ħāmesi vecd-āver-i ehl-i ḥabî' atdır
- 6 Odur ol nāzım-ı esrār-ı ħikmet vālî-i Şehbā
Zekāsı ' ilm ü ' irfānı medār-ı şān ü şöhtretidir
- 7 Ne ħācet şerĥ ü tavşif itmege ' ulviyyet-i zātın
' Uluvv-i ka' bına ħikmet-nümā āşarı ħüccetidir
- 11b 8 Kerem-kārā rehā-yı mu' ciziñden ' āciziñ baĥşı
Hemān bir aĥveliñ evşāf-ı mihrî serde bestedir
- 9 Bu nazmı ħāk-i pāy-ı luḥfuña taqdimden maḥşad
Ĥuzūruñda küçük bir iltifāta nā' iliyetidir
- 10 Beni sevĥ eyledi Şehbā'ya bir iş Der-sa' ādet'den
Ümidim ħāk-i pāy-ı devletiñden bezl-i himmetdir
- 11 Bu gūne ' arz-ı ħācet eyleyip taşdi' a yeltenmek
Egerçi bende-i nā-çize küstāĥāne cür'etdir
- 12 Faĥaḥ işbu kuşūrum maḥzar-ı ' avfiñ olur elbet
Kibāra ilticā zirā ki dā'im resm ü ' ādetdir

12a

IX

“Urfamuza Mutaşarrıflıkla Gelen Bir Zât Hakkında”

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün fa’ülün

- 1 Terakki üzredir ahvâl-i ‘âlem
Tezâyüd etmede feyzi dem-â-dem
- 2 Zuhûr etdikçe âsar-ı terakki
Bulur fevz ü sa‘âdet nev‘-i ‘âdem
- 3 Egerçi her taraf pür mes‘ adettir
Fağat ‘Oşmanlı mülki dâ’im aqdem
- 4 Virir tertîb aña sultân-ı ‘âdil
Serîr-ârâ şehinşâh-ı mu‘azzam
- 5 Medâr-ı iftihâr-ı âl-i ‘Oşman
Odur ‘Abdul-hamîd-i hayr-mülhem

12b

- 6 Olup devrinde firdevse mümâşil
Memâlik ser-te-ser ma‘mûr u hürrem
- 7 ‘Adâletden edipdir kesb-i ‘umrân
Cihânda yok mezâlimden eşer hem
- 8 Yaşar hep sâyesinde bendegâni
Refâh ü emn ile mes‘ûd u bî-gam
- 9 Bu luţfuñ şükri ni ifâ içündür
Yolunda terk-i cân bizce muşammem
- 10 Vağanda hıdmeti vüs‘ünce her-kes
Bilir cümle vezâ’ifden maqdem

- 11 Kemâl-i şıdķ ile tanzîm-i mülke
Eder ğayret hemân her zât-ı eḫham
- 13a 12 Hıḫşûḫâ bende-i ḫâḫşü'l-ḫavâḫı
.....⁴¹
- 13 Kâdem baḫdı Ruhâ'ya meymenetle
Şemâya çıķdı bâng-i ḫayr muḫaddem
- 14 Ruhâ'mız görmemiḫdi var olaldan
Bu iḫbâli bu ğüne sa' d-ı a' zâḫ
- 15 Aḫâli oldu hep ser-mest-i neḫ'e
Kuruldu ḫalkâ ğüyâ meclis-i Cem
- 16 Bahâr idi ğülûñ gitdi revâcı
Ki oldu ḫandeden bir ğonçe her fem
- 17 "Mübârek ayda ğeldi ol mübârek"
"Sene üçyüz yigirmi üç Muḫarrem"
- 13b 18 ḫalâyıķ birbirin tebrık ederdı
İki ūeyden ki vermiḫ Rabb-i ekrem
- 19 Biri sâl-i cedîdi kıldı rûzî
Biri de ğeldi ol mîr-i müfahḫam
- 20 Ne rûtbe mu' ciz-âver olsa ūâ'ir
Kâlır taḫrîr-i evḫâfında ebkem
- 21 Ricâl-i devletiñ ser-defterinde
Anıñ ' unvân-ı iclâli muraḫḫam
- 22 Havâsından ḫuzûr-ı heybetinde
Bulunsaydı eger titrerdi Rüstem

41 Yazmada bu mısra boş bırakılmıştır.

- 23 Cihâna gelmemiş mişli keremde
Añılmaz ba' de-hazâ cûd-ı Hâtem
- 14a 24 Eder ğamdan berî insânı luţfi
Günehlerden naşıl kim âb-ı zemzem
- 25 Eھاşş-ı matlebi celb-i du' âdir
Vücûd-ı pâkidir sa' y-i mücessem
- 26 Ma' ârifde yanında İbni Sînâ
Çalır bir bî-hüner şâkird-i sersem
- 27 Mübârek fikri bir ğavvâs gÿyâ
Aña nisbet ' avâlim şanki bir yem
- 28 Dem-â-dem eyler istihrâc andan
Hakâyık gevherin ol zîhn-i efhem
- 29 Bu ma' nâdan revâ olmaz mı dense
Münevver kalbine genc-i muţalsam
- 14b 30 O kadar taşsin ol zâta rûh-ı Âşaf
Hafâyâ-yı umûr-ı mülke maħrem
- 31 Şeref-bâhş olduĝu günden Ruhâ'ya
Sa' âdetle o düstür-ı mükerrerem
- 32 Bütün ğam-dideĝanı etdi ihyâ
Mişâl-i nefha-i ' Isâ bin Meryem
- 33 O günden kalmadı bir kimse dil-riş
'Umûmuñ zaħmına çün oldu merhem
- 34 Eder günden güne neş'e teraĝķî
Sürûr-ı halka eyyâm oldu süllem

- 35 Gelelden kalmadı ' umrân-ı şehri
Taşavvurdan berî haqqâ ki bir dem
- 15a 36 Erir hadd-ı kemâle müddetinde
Bu kâbil memleket Allâhu a' lem
- 37 Görüp ez-cümle çok bî-kes garîbi
Soğaklarda yatar çeşmânî pür-nem
- 38 Bu hâlet kalbine vermiş de riqqat
Düşündü çâresin ol mîr-i erham
- 39 Civâr-ı şehride bir haste-hâne
Binâsın cümle halka gördü elzem
- 40 Du' â-yı pâdişâha bu eşerle
Du' â-yı devletin hem kıldı munzam
- 41 Kalır zikri ahâliniñ dilinde
Bu dârîñ taşları kaldıkça berhem
- 15b 42 Yeter Hilmî du' âya başla gayri
Licâm-ı kilki çek artık ol ebsem
- 43 Bi-haqqın vaşfını yazmak ne haddiñ
Sükût etmek saña şeh-râh-ı eslem
- 44 Hemân buldukça bu dârü'ş-şifâda
Kemâl-i ' âfiyet her cism-i eşkâm
- 45 Hudâ müzdâd edip ikbâl ü ' ömrin
Ede tevfiğini her yerde hem-dem

X

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Kerem-kârâ ederken dem-be-dem noķşânımı iķrâr
Baña meĥûl iken hâlâ uşûl u şive-i güftâr
Bu nazmı pîşgâha 'arz u taķdime ne ĥaddim var
Eger maĥrûr-ı 'afvîñ olmasaydı bu dil-i ĥam-ĥ'âr

XI

16a

“Ĥâk-i pây-ı Ĥâzret-i Meşîĥat-penâhîye Taķdîm Eyledigim

Bir İstid' â-nâme”

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün

I

Ey sipihr-i keremiñ mihr-i fûrûĥ-efşânı
Mültecâ-yı zu' afâ luţf u mürüvvet-kânı
Zümre-i ehl-i diliñ ĥâmî-i pür-iĥsânı

Mesned-ârâ-yı meşîĥat kamer-i evc-i kemâl
'Ömr ü iķbâliñi efzûn ede Rabb-i müte'âl

II

İstemezdim ki verem tab' -ı feraĥnâke melâl
Ya' nî taķdîm edeyim böylece peĥmürde maķâl
N' eyleyem eyledi mecbur beni şuret-i ĥâl

'Arz-ı ĥâl etmege şad şerm ile etdim cür 'et
Luţf edip eyle iĥâle aña gûş-ı re 'fet

III

Ĥaylî demdir ki Ayaşofya'da bezl-i himmet
Ederek şevķ ile ber-mücib-i sevk-i fıtrat
Eyledim cidd ile taĥşîl-i 'ulûma ĥayret

16b

İmtihānda olacağ bedreğa tevfiķ-i Ğudā
İntihāb etmeğe hey 'et ķuluñu ğördü sezā

IV

Etdi izhār-ı ğased ğayri ğürüh-i Mollā
Yaşamaz lā-cerem āsūde-dil erbāb-ı zekā
Eyledim gerçi müdārāyı bi-ĥaķķın ifā

Āb-ı tedbir ile sönsün mi o āteş heyhāt
İltihāb eyledi ğitdikçe o nār-ı zulümāt

V

Ħilm edip eyler idim sabr u sükūnetde şebāt
Āradan ĥaylî vuķū' buldu ğüzār-ı evķat
'Āķibetde yoğiken medresede ben bi'z-zāt

Oĥama ğirmiş o dem ser-seri bir ĥāne-ĥarāb
Ĥaşraya atmaĝa eşyāmı olup cür 'et-yāb

VI

17a Eyledim ĥālî ğörüp ben daĥi bevvāba şitāb
Bu ĥaķaret nedir Allāh için olsun bevvāb
Bunu tecvîz ediyor ĥangi ĥadis ĥangi kitāb

Baña şorma dedi var āmirimiz sen aña var
Bursalı Rā'if Efendi ki odur medresedār

VII

Aña da ĥālîmi añlatmaya vardım nā-ĥār
Eylemek lāzım iken aşlını bir istifsār
Sözümü diñlemeđe māni' olup kibr ü vaķār

Beni ĥard eyleyerek 'unf ile tekdîr etdi
Suĥan-ı ğayr-ı münāsible de taĥķîr etdi

VIII

Bilerek 'aczimi âzârımı teksîr etdi
Beni her merci' e varmaqlığa ta'hyîr etdi
Lîk fikr-i keremiñ qalbimi tesrîr etdi

17b

Bâb-ı el'âfîña geldim ederek 'arza merâm
İltifâtıñla bu 'âciz quluñu eyle be-kâm

IX

E dip idrâkime aşhâb-ı hîred ğıbta müdâm
Sözlerim eyler iken ehl-i dili şîrin-kâm
Ne revâ eyleyeler Hilmî'yi ta'şkîre kıyâm

Bunı hazm eylese de şâ'ir-i dil-ğaste hemân
Tab'-ı bîdârîñıza bu gelir elbette girân

XII

“Refîklerimizden Biriniñ Vefâtı Üzerine Yazdığım Bir
Merşîye”

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

I

Ey gül bilemezdim ki elimden gideceksiñ
Ta'una düşüp bunda beni terk idecekiñ
Topraqda yatıp gül bedeni incideceksin
.....ne zaman gözleriñi bir açacaksiñ
Âteşle tolan dillere bir şu şaçacaqsıñ

18a

II

Eyyâm-ı şebâbında iken uyquya taldıñ
Eyvâh ki bir gül gibi ey genc şaraldıñ
Yârâniñi fûrkatle bütün âteşe şaldıñ
.....ne zaman gözleriñi bir açacaksiñ
Âteşle tolan dillere bir şu şaçacaqsıñ

III

Hicrân elemi kıymadı bir neş'e yüzümde
 Bir fesli gezer nâz ile bu yaşlı gözümde
 Gönülüm âteşi bak görünür işte sözümde
 .....ne zaman gözlerini bir açacaksın
 Âteşle tolan dillere bir şu saçacaksın

IV

Bir uykuya varmış ki ebed andan uşanmaz
 Biñlerce şabaḥ olsa daḡı aşlâ uyanmaz
 Aç gözlerini uyku ki aḡbâb tayanmaz
 .....ne zaman gözlerini bir açacaksın
 Âteşle tolan dillere bir şu saçacaksın

18b

V

Bilmem ki neden tatlı diliñ söylemez oldu
 Ḥayfâ ki yanaḡlar çiçeğim gül gibi soldı
 Mâtem sesi ey yâr bütün 'âleme toldı
 .....ne zaman gözlerini bir açacaksın
 Âteşle tolan dillere bir şu saçacaksın

XIII

“Bir Manzûme”

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

I

İçirmiş bâde-i ğamdan felek bir sāḡar-ı serşâr
 Emellerden uşandım yoḡ gönülde reḡbet-i dil-dâr
 Beyâbân-ı melâletde enîsim âh-ı âteş-bâr
 Ne bed-baḡtım ki 'âlemde bulunmaz ḡalime ğam-ḡâr
 'Aceb yetmez mi evvelki cefâ ey baḡt-ı nâ-hemvâr
 Beni şimdi edersin şoḡbet-i nâ-cins ile bîzâr

II

Beni maqrûn edip her demde bir hâl-i ğam-efzâya
 Şalarsıñ başımı her ân neden bir dürlü ğavġâya
 Neşâtı görmedim aşlâ hayâtım döndü hulyâya
 Qabâhat mı 'aceb etdim ki geldim dâr-ı dünyâya
 'Aceb yetmez mi evvelki cefâ ey baht-ı nâ-hemvâr
 Beni şimdi edersıñ şöhet-i nâ-cins ile bızâr

III

Ne gündüz neş'e-yâbım seyr-i elvân-ı tabî' atden
 Ne de vaqt-i seherde imtizâc-ı nûr u zûlmetden
 Gülp nezd-i ehibbâda dem ursam da şetâretten
 İçim ammâ ki kan aġlar yine farı-ı küdüretten
 'Aceb yetmez mi evvelki cefâ ey baht-ı nâ-hemvâr
 Beni şimdi edersıñ şöhet-i nâ-cins ile bızâr

19b

IV

İlişdikde semâda çeşmime raşşende bir ahter
 Sönük lem'ayla kim envârını dünyâya neşr eyler
 Baña ihtâr edip derdim olur vicdâna hüzn-âver
 Olup giryân derim yâ Rab neye hâlîm olur müncer
 'Aceb yetmez mi evvelki cefâ ey baht-ı nâ-hemvâr
 Beni şimdi edersıñ şöhet-i nâ-cins ile bızâr

V

Baña yâr olmaġa şâyân idi bir şâhib-i 'irfân
 Edeydi dem-be-dem şîrin beyâniyle beni hayrân
 Nedir bu tobtolu piş ü pesimde bir alay nâ-dân
 Habersiz âdemiyyetden egerçi şüretâ insân
 'Aceb yetmez mi evvelki cefâ ey baht-ı nâ-hemvâr
 Beni şimdi edersıñ şöhet-i nâ-cins ile bızâr

20a

XIV

“Velâdet-i Hümâyün-ı Hâzret-i Padişâhîye
Dâ'ir Bir Manzûme”

Urfa Mekteb-i İ' dâdisi Şakirdânı Lisânından:

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün

I

Ey vücûdu kâ' inâta rahmet-i Hâkdan nişân
Neyyir-i elţâf u 'adli ' âleme pertev-feşân
Bu du' âyî eyler elbette bu gün vird-i zebân
Yerde hep efrâd-ı ümmet âsmânda kudsîyân
Ber-karâr oldukça ' âlem ey şehinşâh-ı cihân
Söylesin “sultânımız ' Abdü'l-hamîd” ' Oşmâniyân

II

Mebde' -i enva' -ı sa' d u feyż-i milletdir bu gün
Yevm-i mevlûd-ı şeh-i fârûk-şaşletdir bu gün
Ümmetiñ hep gönñlü pür şevk ü şeşâretdir bu gün
Bu du' â elbet zebân-ı halka zinetdir bu gün
Ber-karâr oldukça ' âlem ey şehinşâh-ı cihân
Söylesin “sultânımız ' Abdü'l-hamîd” ' Oşmâniyân

20b

III

Ey melâz-ı ehl-i dâniş hâmi-i din-i mubîn
Ümmeti yevm-i velâdet eyledi behcet-karîn
Eyledi icrâ-yı şeh-âyin semâvât u zemîn
Eylesin iclâlîni müzdâd Rabbü'l- ' âlemin
Ber-karâr oldukça ' âlem ey şehinşâh-ı cihân
Söylesin “sultânımız ' Abdü'l-hamîd” ' Oşmâniyân

IV

Sâye-i luţfiñda her yer müstenid-i ma' rifet
Nür-ı ' irfân berr ü bahri eylemiş pür mes' edet
Urfamız da behreverdî ey Feridün-menşâbet
Bu du' â her dem bize zib-i zebân-ı maşmidet

21a Ber-ķarâr olduķça    lem ey ŐehinŐah-ı cih n
Söylesin  sult nımız   Abdu'l-ĥamid    OŐm niy n

V

Her viladetde hem n bu c y ⁴² iĥr z eyleriz
Cebhe-i Ő kr nımızda neş'e ibr z eyleriz
Yek-zeb n hep   arz-ı m fi'l-b le  g z eyleriz
Bu du   y  der-deh n-ı Őevĥ u i  z z eyleriz
Ber-ķar r olduķça    lem ey ŐehinŐah-ı cih n
Söylesin  sult nımız   Abdu'l-ĥamid    OŐm niy n

XV

Urfadan İlk Ayrıldıĥında Yazdđđı Terc -i bend⁴³

mef l  mef  il  mef  il  fa   l n

I

Ben gerĥi ĥay tımda henüz t ze civ nım
Amm  ki suĥan gevherrine ma  den-i k nım
Her mürde-dili zinde eder feyz-i kel mım
Faĥr ile desem çok mu ki   Is -y  zam nım
Her muĥlim olan ĥalbi münevver ederim ben
Erb b-ı dile meŐ  ale-i Őu  le-feŐ nım
Sen sanma baĥıp hey'etime s fi v  moll 
Ĥ Ő  ba na    lemde ne inim ne de  nım
Ben Ő  ir-i rengin-suĥan-ı t ze-bey nım
Ben m 'il-i dil-d de-i ĥurŐid-i Ő nım

42 Metinde  H k met d  'iresi' dipnotu vardır.

43 Bu terc -i bend elimizdeki yazmada yoktur. Bedri Alpay'ın Őanlurfa Şairleri adlı kitabından alınmıştır (s. 99-101.). Şiirdeki çevriyazı işaretleri tarafımızdan konulmuştur.

II

Sen bakma benim cübbe vü destârıma aslâ
 Ben rind-i cihânım ki ne şeyhim ne de mollâ
 Mollaları gözden geçirip añlarım âhir
 Gittikleri yol ' aynı dalâlet ile igvâ
 Efsâneleri serd ile cühhâl ü ' avâme
 Tezyid-i şeref eylemedir maqşad-ı aqsâ
 Beyhüde değil medreseye böyle devâmı
 Tedris diler yâd-ı niyâbet ya da fetvâ

Ben şâ'ir-i rengin-suhan-ı tâze-beyânım
 Ben mâ'il-i dil-dâde-i hürşid-i şânım

III

Şeyhim diyeniñ cümlesi erbâb-ı riyâdır
 Etdikleri tevhid ü semâ cümle hebâdır
 Bi-çâreleriñ beklediği tekye ma'âşî
 Hây hüyları Hâlık için mi ne revâdır
 Dem urmada halk içre zühd ü [vera'1] 44
 Ammâ ki bilir ehl-i başiret ne belâdır
 Etmem bu denâ'etlere elbette tenezzül
 'Ulviyyet-i tab'ım bana bir dâd-ı Hudâ'dır

Ben şâ'ir-i rengin-suhan-ı tâze-beyânım
 Ben mâ'il-i dil-dâde-i hürşid-i şânım

IV

Âvâre dilim olmadı bir şeye heveskâr
 Aşkâr görünür dideme 'âlimde ne kim var
 Ser-mest-i mey-i naşvet olur ehl-i münâsib
 'Azl oldu mu eşk-âbı mezellet eder işâr
 Şöhret kazanır şervet ile ehl-i ticâret
 Bir gün de gelir kim eder iflâsını izhâr
 Ben istediğim dehrde her dem ki elimde
 Mecnû'a-i eş'âr ala âgüşîña dil-dâr

44 Bedri Alpay bu kelimeyi "zühdü ve ra'dı" şeklinde almıştır. Bunun "zühd ü vera'1" şeklinde olabileceğini tahmin ediyoruz. Ancak gene de mısraın vezninde bir problem vardır.

Ben şâ'ir-i rengîn-suḡan-ı tâze-beyânım
Ben mâ'il-i dil-dâde-i ḡurşid-i şânım

V

Ey Hilmî-i şîrîn-dem ü pākîze-ṭabî' at
Ey bülbül-i ḡoş-gû-yı gülistân-ı belâgat
Ben şems miyim ḡayrelenir çeşm-i ferimden
Gördükde gözün ḡâke diker ehl-i denâ'et
İnsân ruḡu bilmez imiş âdemi yoksa
'İrfânıma her bir eşerim ayrıca hüccet
Güftârıma hiç Ufa'da taḡdîr eden olmaz
Lâzım bana tebdîl-i maḡâm etmeğe gayret

Ben şâ'ir-i rengîn-suḡan-ı tâze-beyânım
Ben mâ'il-i dil-dâde-i ḡurşid-i şânım

“T E V Â R İ H”

XVI

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1 Yine devr eyledi sâl ey şehinşâh-ı kerem-güster
Kemâl-i yümn ile âfâkı tenvîr eyledi nev mâh
- 21b 2 Teceddüd eyledikçe nev-be-nev yıllar serîriñde
Müdâm ol şevket ü devletle ey sulţân-ı dil-âgâh
- 3 Sen ol zıll-ı İlâh u mesned-ârâ-yı hilâfetsiñ
Ki itdiñ pertev-i 'adliñle mülki bir tecellîgâh
- 4 Du'â-yı izdiyâd-ı 'ömr ü iclâl-i hümayyûnuñ
Bütün rûy-ı zemînden âsmâna yükselir her gâh
- 5 Bu gün qalb u lisân-ı halk bu târihimi söyler
“Şehinşâhâ bu nev-sâliñ mübârek eylesin Allâh”

شهنشاها بو نوسالک مبارک ایلسن الله (1325/1907)

XVII

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Müstedâm olsun teceddüd eyledikçe mâh u sâl
Taht-ı 'âlî-baht-ı 'Osmâni'de haqân-ı zamân
- 2 Dâ'imâ dil-sîr-i elţâf eylemekde cümleyi
Ol veliyy-i ni' met-i bî-minnet-i 'Osmâniyân
- 22a 3 Her zamân dergâh-ı Haqq'a 'arz-ı şükrân eyleriz
Kim bize baħş eylemiş bir pâdişâh-ı qadr-dân

- 4 ' Arz-ı tebrike cesâret eyleyip Hilmî kulu
Yazdı harf-i cevherinle işbu târihi hemân
- 5 Eylesin sâl-i cedîdîñ luṭf ile ol Kirdgâr
Ḥaḳḳ-ı şâhâneñde mes'ûd ey şeñinşâh-ı cihân

ایلسون سال جدیدک لطف ایله اول کردگار
حق شاهانکده مسعود ای شهنشاہ جهان
(1326/1908)

XVIII

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1 Hemân teşrîf ederse hangi ḳalbi feyz-i Raḥmânî
Olur ol şübhesiz bir maḥzen-i esrâr-ı Sübhânî
- 2 Olur ez-cân ü dil hem bezm ü hem hâl-i ricâlu'llâh
Ezelde her kime ermişse Ḥaḳḳ'ın luṭf u iḥsânî
- 22b 3 Ḳıvâm-ı 'âlem-i süflî vü 'ulvî ehl-i şafvetdir
Vücûd-ı 'ârifindir ḥalḳdan maḳşûd-ı Yezdânî
- 4 Anuñçün yazdı bu mecmû' ayı Ḥacı Bedî' ü'd-dîn
Ḥafîd-i Ḥâzret-i Ḥâfız Muḥammed ḳuṭb-i devrânî
- 5 Kibârîñ nâmını işbu eşerle eyledi iḥyâ
N'ola himmet ederse rûḥ-ı pāk-i Şeyḥ-i Rabbânî
- 6 Ne hoş mecmû' a-i vâlâ-yı feyzâ-feyz-i 'irfân kim
Eder leb-rîz-i 'aşḳ-i Ḥaḳḳ derûn-ı ehl-i îmânî
- 7 Görünce söyledim Hilmî aña bir cevherin târihi
Zihî erbâb-ı hâle gülşen-i pür-feyz-i rûḥânî

زهی ارباب حاله گلشن پر فیض روحانی (1323/1905)

XIX

müstefî ilâtün müstefî ilâtün

- 1 Hâm-d-i firâvân Rabb-i enâma
Kim luṭfî şâmil hep hâşş u 'âma
- 2 Bir kez nazar kııl bir kimse var mı
Dünyâda nâ'il olmaz merâma
- 3 Ez-cümle 'âciz bir çok zamândır
Bed' eylemişdim 'ilm-i kelâma
- 4 El-ḥamdulî'llâh eş-şükru'lî'llâh
Oldum muvaffâk ḥüsn-i tamâma
- 5 Cevherle Hilmî târiḫ yazdım
Bu Şerḫ-i ekmel irdi ḫitâma

بو شرح اکمل ایردی ختامه (1322/1904)

23b

XX

Urfa'da İbrahîmîye Medresesi Müderrisi Üstâd-ı Fezâ'il-nihâdım 'Umdetü'l-muḫaḫḫîḳîn Faziletlü el-Ḥacc Ramâzan Efendi⁴⁵ (tâle 'ömrühû) Ḥâzretleriniñ 'Oşmân Nâmındaki Ḥafîdiniñ Dünyâya Geldiği

45 Fâzıl-ı müşârün ileyh kırk yaşına kadar Kayseriyye'de taḫşil-i 'ulûm ile meşgûl olup meftûr oldukları kemâl-i isti'dâdına inzimâm edüp sa'y ü ğayret ve ḥüsn-i niyyetleri şemeresi olarak orada beyn'el-fuzalâ temeyyüz etdikden soñra kendi memleketine ḫidmetde bulunmak üzere Urfa'ya 'avdet etmiş ve kırk beş sene kadar tedris-i 'ulûm-ı 'aliyye ile imrâr-ı ḫayât eylemiş bir pîr-i rüşen-zamirdir. El-yevm sinn-i şerifleri toḫşana ḫarib olup artık 'âlem-i tedrisden çekilerek 'ibâdet ve tâ'âta ve ed'iyye-i ḫayriyye ḫâzret-i emirü'l-mü'mininle evḫat-güzâr olmaḫdadır. Muḫarrir-i 'âciz ḫalka-i tedris-i füyûzât-enis-i müdaḫḫikânelerinde perverîş-yâb olanlarıñ soñuncusudur. (24a)

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

- 1 Düşünürken arayıp ism ile târihîni ben
Geldi hâtifden o dem güşuma “ ‘Oşmân, ‘Oşmân”

عثمان عثمان (1322/1904)

XXI

Urfa Eşrâfından Vefât Eden Bir Genciñ Seng-i Mezârına
Yazılmağ Üzere

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Çerç-i sâfil-devre ol günden ki âgâz eyledi
Görmedim şıdğ u vefâ bir ferde ibrâz eyledi
- 2 İşte ez-cümle Halil Hilmî Efendi'yi hemân
Haylî demler mazhar-ı eltâf u i' zâz eyledi
- 3 ‘Âkıbet yârân ile aḥbâbdan etdi cüdâ
Genc iken bu ḥâkdé mevtâya hem-râz eyledi
- 4 Vâlide hem-şîre, evlâdiyle hep ihvânımı
Giry-e-i mâtemde ḥayfâ kim yek-âvâz eyledi
- 5 Fevtine yazdı eḥibbâdan biri târiḥ-i tām
Kumri-i rûḥı çıkıp firdevse pervâz eyledi
- قمری روحی چیقوب فردوسه پرواز ایلدی (1321/1903)

XXII

25a

“T A H M İ S”⁴⁶

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

I

Her ne dem gelse hayâliñ dîde-i giryânıma
 Ağlamakdan kaçre kaçre kan gelir müjgânıma
 Afîtabım bâ‘ is olduñ dem-be-dem efgânıma
 “Bestedir zencîr-i zülfüñ nokta-i vicdânıma
 Şaplanır tîr-i müjeñ bu sine-i sūzânıma”

II

Gelmesin çeşmânıma hüsnuñ hayâli her seher
 Yandırır nâr-ı derûnum korçarım etsin hâzer
 Ol zamândan kim ilişdi vechiñe ey gül ! Nazar
 “Düşdi âteşli mağabbetler gönülde hüküm eder
 Hadd ü pâyân yok benim âh-ı şerer-efşânıma”

III

25b

Evvelâ ‘ arz eylemek ruhsâre-i bedriñ nedir
 Şoñradan bezm-i vişâliñden beni zecriñ nedir
 Lütfuña âmiziş-i zehr-âbe-i kahriñ nedir
 “Dâ’imâ cevri eylemekde bendeñe fikriñ nedir
 Söyle ey zâlim seniñ kaşdıñ mi vardır cânıma”

IV

Küşiş eyler bu fenâ-âbâdda ey gül-beden
 Kesb-i mâl ü câh için hürdü, büzürgi her gelen
 Çok mıdır ger bakmasam ârâyiş-i dünyâya ben
 “Sen gibi bir meh-cemâle nâzır u müştâk iken
 Hiç girer mi gayri dünyâ dîde-i hayrânıma”

---

46 Manzume tahmis olmakla birlikte gazelin kime ait olduğunu tespit edemedik.

V

N'eyleyem ' âlemde hiç olmaz müsâ' id ahterim
 Râhuña işâr için yokdur benim sîm ü zerim
 Şevkatiñ dârü'ş-şifâ-yı vaşla olsun reh-berim
 "Öldürür derd-i firâkıñ şübhe yokdur dil-berim
 Merhamet kıl sevdiğim sen girme nâ-ħağ qanıma"

VI

26a Gülşen-i ' irfân içinde eyleyip geşt ü güzâr
 Hilmîyâ büy-ı ma' âniden olurken mest vâ
 İstedim kim eyleyem aħbâbı andan behredâr
 Bir ğazel aldım ele her beyti vird-i nefħa-bâr
 Eyleyip tahmîs ithâf eyledim yârânıma

XXIII

"Diğer"⁴⁷

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

I

Sevdiğim sensiz bütün ' âlem baña zindân olur
 Gülşen ü külhen yanımda ' âdetâ siyyân olur
 Setr edince ħaddiñi zülfüñ dilim nâlân olur
 "Gül yüzünde ħağ belürse gözlerüm giryân olur
 Hâle görünse kenâr-ı mâhda bârân olur"

47 Başlıkta "Ġazel "Kemâl Paşa-zâde"nüñdür (Raħimehu'llâh)" ibaresi yazılıdır. Oysa tahmîs edilen gazelin bazı kaynaklarda Hoca Dehhânî'ye ait olduğu yazılıdır. Bkz. Mine Mengi, (Prof. Dr.), Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., Ankara, 1995, Metinler, s. 6.

II

- 26b Şûriş-i ‘aşkıñ cihâñı kaplamış ser-tâbe-ser
 Dehrde bilseñ hele olmış nice cânlar heder
 Bağ ne müdhiş vağ‘adır bir kez bu hâle et nazâr
 “La‘ lüñ için gözlerüñ birbirine hañçer çeker
 Ol iki mest arasında kırkaram kim kıan olur”

III

Her dili meftûn edersiñ dide-i ğammâz ile
 Her-kesi meshûr edersiñ nuđk-ı efsûn-sâz ile
 Hađ seni hałk eylemiş bir kıamet-i mümtâz ile
 “Gül budadı ğibi ğülşende şalınsañ nâz ile
 Kıarşuña başın şalıp serv-i revân hayrân olur”

IV

- 27a Her ğören hayrân olur ol ğamze-i cādûsını
 Sünbüle bağmaz ğörenler ‘anberin ğisûsını
 Şerm eder ğördükde ğonçe ol fem-i gül-bûsını
 “Zülfinüñ altında ğörmüş ğüşe-i ebrûsını
 Ebr içinde ol sebebden mâh-ı nev pinhân olur”

V

Haç Ta‘ âlâ hüsn-i Yûsuf vermiş ol meh-peykere
 Şive-i şirini reşk-endâz olur hûrilere
 Cümle-i evşâfını kıâbil mi yazmağ bir yere
 “Nice derc idem şifât-ı hüsnini ben deftere
 Gül yüzi vaşfında şi‘rüm başka bir dîvân olur”

XXIV

“Diğer”

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

I

Eder Ya‘ kûb veş ‘ uşşâkı gîsû-yı perişânı
 Olur zindân-ı gam dil-dâreye çâh-ı zenehdânı
 Züleyhâ-yı dili üftâde eyler rûy-ı rahşânı
 “Cihânda görmemiş bir kes bu dürlü mâh-ı tâbânı
 Degül Ken‘ ân ilinden aşlı ammâ Yûsuf-ı şânî”

II

27b Şabâ-yı mülk-i hüsnüñ şahıdır ol gözleri cādū
 Yüzü fermân-ı kaṭl-ı ‘ aşıkân tuğrasıdır ebrū
 Niğâh itmeme olursa mâh-rûlarla cihân memlū
 “Dil-i üftâdeye bir özge Belkıs-ı emeldir bu
 Mu‘ anber zülfine bend eylemişdür çok Süleymân’ı”

III

Niyâz-ı inkişâf-ı sineden hâlî zamân olmaz
 Faṭaṭ raḥm eyleyip de hiç kâfir müslümân olmaz
 Derünim farṭ-ı suzişden naşıl âteş-feşân olmaz
 “Şunûf-ı mâh-rûlarda bunun tek aşlı hân olmaz
 Kerem veş yandırıpdur ‘ aşıkânî şöhet ü şânî”

IV

Bahâristân gûne oldı revnaḫ-bâr ol zehre
 Hezâr âsâ fiğân-ı halk ṭoldu ser-te-ser dehre
 Giriftâr etmemiş yalnız beni zâra ol gül-çehre
 “Nice Ferhâd’ı feryâda düşürmiş kûh-ı ‘ aşḫ üzere
 O Şîrin nâminı yâd eyleyenler eyler efgâni”

28a

V

Zamân-ı vaşda dîdârını neş'eyle seyr eyle
 Dem-i fûrkatde de dâ'im hayâl-i yâri fikr eyle
 Maḥabbet nârına Hilmî gibi 'âlemde şabr eyle
 "Ġarîb âsâ niçin maḥzûn olursuñ Râzi faḥr eyle
 Zihî bir gül-beden sevdük cihânda yoḡdur aḡrânî"

XXV

"Diġer"

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

I

Vâkıf oldu ḡaḡ-ı 'âlem giryeden esrârıma
 Olmuyor ḡâbil tesellî bu dil-i ġam-ḡ'ârıma
 Var mıdır dünyâda âyâ çâre bu düşvârıma
 "Gelmiyor vechüñ hayâli dîde-i ḡün-bâruma
 Bâ'ış oldur sevdiğüm her laḡza âḡ u zâruma"

II

28b

ḡaylî demdir beklerim ben ġüşe-i ġamda seni
 Tâ ki pürüş eyleyem senden o nâzik ġül-teni
 Gezmediñ mi söyle Allâḡ 'aşḡına ol ġülşeni
 "Küy-ı cânândan ḡaberdâr itmedüñ aşlâ beni
 ḡâlümü 'arz eyle bâri ey şabâ dil-dâruma"

III

Neş'emendim bu cihânda kâm-yâb olsam daḡı
 Oluram elbette âfil âfitâb olsam daḡı
 Terḡ kılmam 'aşḡı mânend-i türâb olsam daḡı
 "'âlem-i âb içre ser-mest-i ḡarâb olsam daḡı
 Eylerem cânım fedâ peymâne-i serşâruma"

IV

Bez̄l-i zerdîr cûd dehriñ câhilinde şübhesiz
 ‘Aşk ile cân vermek oldu kâmilinde şübhesiz
 Kayd-ı cân olmaz maḥabbet mâ’ilinde şübhesiz
 “Naḳd-ı ‘ömri bir peri rûyuñ yolunda şübhesiz
 Görse Ḥâtemler şaşardı dem-be-dem iş̄aruma”

V

29a Meclis-i ihvânda olsam ğarḳ-ı deryâ-yı şafâ
 Bezm-i meyde sâķî-i gül-çehre şâĝar şunsa ya
 Hilmiyâ bulmaz yine nâr-ı derûnum intifâ
 “Çâre-cû olmaḳ ‘abeşdür derd-i ‘aşķa Vaşfiyâ
 Bulamaz Loḳmân daḫi dermân dil-i bîmâruma”

ĞAZELİYYÂT

XXVI

“Bir Nazîre”

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1 Nigârâ şîve-i ħandeñ gül-i ra' nâda yoğdur yoğ
Şemîm-i zülf-i târiñ ' anber-i sârâda yoğdur yoğ
- 2 Ruĥuñ gül saçlarıñ sünbül gülistân-ı cemâliñde
Bu dürlü gülle sünbül gülşen-i me'vâda yoğdur yoğ
- 3 Dili pür-zevk ü şevk etdi şeker-âmîz-i güftârîñ
Gözüm sâķide meyde sâğar u nîmâda yoğdur yoğ
- 29b 4 Naşıl teşbih edem dür-dâneye ey mâh dendâniñ
Evet bu rütbe revnağ gevher-i yek-tâda yoğdur yoğ
- 5 Unutdurdu baña eş' arı bağ dehrîñ şu 'ünâtı
Nedendir Ħilmiyâ ğam görmeyen dünyâda yoğdur yoğ

XXVII

“Diğeri”

mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fa' ülün

- 1 Ey meh bu seher ' aşık-ı şürideñ uyandı
Mehtâba baķıp ağlayarak ħüsnüñü ândı
- 2 Ben âteş-i sūzân-ı firâķıñla yanarken
Gördükde bütün ħalk-ı cihân ħâlîme yandı
- 3 Bağ sen de benim ħâlîme bir merĥamet eyle
Cevriñle perişanlığım encâma tayandı

- 4 Meh-rûlara nâz eyleme bir kı̇'ide olmuş
Bundan bilemem bunca zamân kim ne kı̇azandı
30a5^c Âlemde ne ben nâle vü zârımdan uşandı
Bî-dâd u sitemden ne de ol zâlîm uşandı

XXVIII

“Dîger”

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Sâkıyâ peymâne şunma tâ ki cânânım gele
Meclise ârâm u şabr-ı kı̇alb-ı hayrânım gele
- 2 Ben naşıl bülbül gibi feryâd etmem her seher
Çeşm-i hûn-bâra hayâl-i verd-i handânım gele
- 3 Vâdî-i Eymen gibi envâra ğarķ olmaz mı ya
Hep güzergehler ki andan mâh-ı tâbânım gele
- 4 Tûṭîler dem-beste-i hayret olup kı̇almaz mı hiç
Her zamân kim nuṭķa yâr-i şeker-efşânım gele
- 5 Ğalemi görmez gözüm târik-i zülfüñ her ne dem
Şem^c -i rüyuñ üstüne ey mihr-i nâzânım gele
30b
- 6 Bunca demlerdir şeb-i yeldâ-yı ğamda beklerim
Göñlümü pür-nûr eden bir şubḥ-ı şadânım gele
- 7 Şâ^c irân devrinde hep gelmiş de geçmiş Hilmiyâ
Şimdi nevbet bendedir az kı̇aldı devrânım gele

XXIX

Urfa'dan 'Ayntâb'a Gitdigim Bir Zamânda:

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Gerçi kim etdim Ruhâ'dan infişâl oldum garîb
Lîk seyr-i çehre-i maqşûdı itdi Hâk naşîb
- 2 Gülşen-i 'Ayntâb mesken oldu mürğ-i tab'ıma
Menba'-i 'irfân kim her gûşesinde bir lebîb
- 3 Sîmâ buldum şeref oldum hezârân şevk ile
Cebhe-sây-ı hâk-i pây-i zât-ı üstâd-ı Edîb⁴⁸
- 31a 4 Sohbetiyle gönlüme revnaç verir ol zât kim
Nâm-ı vâlâsı cenâb-ı Fâzıl Hâcî Hâsîb
- 5 Urfa'ya gönder bu nev nazmıñ ki virsiñ Hilmiyâ
Hâtt u ma' nâsiyle qalb u dide-i ahhâba zîb

48 'Ayntâb 'ulemâsından olan fâzıl-ı müşârün ileyhiñ nâm-ı bâ-ihtirâmı Hâcî 'Abdullâh Efendi olup yazdığı eş'âr-ı dil-ârâda Edîb mağlasını kullanır. Urfa'ya 'avdetimde aldığım bir luţuf-nâmesinde derc zîrdeki kıt'a 'uluvv-ı tab'-ı şâ' irânelerine delildir.

H'âhişger-i ülfet degilem ehl-i kemâle
Fürkatleri bâ' iş oluyor böyle melâle
Tev'em olacağ hüzni firâkıñ ile Hilmî
Bilmem neye, mesrûr oluyor o vişâle

XXX

‘Ayntâb’dan, Urfa’da Raḥîmîye Medresesi Müderrisi
Üstâd-ı Muḥterem Miftâḫî-zâde Fazîletli Ḥasan Ḥüsnî
Efendi Ḥâzretlerine Gönderdigim Mektûbda:

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

- 1 Verd-i ḥüsnuñ yâd ile gâhice efgân eylerem
Âh edüp bülbülleri gülşende nâlân eylerem
  - 2 Gâh olur vaşlñ ḥayâliyle gönül pür-zevk olur
Neş’e vü şevkimle her maḥzûnı ḥandân eylerem
  - 3 Her zamân bir ḥâl-i ḥayret-baḥşî izhâr eyleyip
Cümle ‘Ayntâb ehlini ḥâlîmle ḥayrân eylerem
- 31b
- 4 Korkarım billâh derd-i fûrkatîñle dil-berâ
Kendimi süy-ı ‘adem-âbâda püyân eylerem
  - 5 Hilmîyâ resm-i maḥabbet cân fedâ etmek ise
Ben de elbet cânımı cânâna ḳurbân eylerem

Bu da ‘Ayntâb’da:

XXXI

fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilâtün fe‘ ilün

- 1 Yine ḥükmün sürüyor dilde temennâ-yı vaṭan
Yine zihnüm tağıdır fikrû’l-mezâ-yı vaṭan
- 2 Geçiyor rûz u şebim ḥâb u ḥayâletle benim
Ne yamân derde düşürdü beni sevdâ-yı vaṭan

- 3   Âh evvelce firâķ-ı vaţanı bilmez idim
Ne ķadar müşķil imiř fūrķat-ı leylâ-yı vaţan
- 4   Yâ Rab ol sâ' at-ı ferruķ ne zamândır ki ede
Gönlümü ğarķ feraķ-ı rüy-ı dil-ârâ-yı vaţan
- 32a
5   Cigerim nâr-ı taķassürle kebâb oldu benim
Beni bî-tâb ediyor yâd-ı ğam-efzâ-yı vaţan
- 6   Şerer-i âteş-i dildir bu suĥanlar Hilmî
Oķuyup ańlasın aĥvâlimi ebnâ-yı vaţan

XXXII

“Rindâne Bir Ğazel”

mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fa' ülün

- 1   Sâķî kerem et pür-elemim ver bańa bâde
Def' -i ğam u endüha yeter mi ruķ-ı sâde
- 2   Ver bâde-i gül-günü beni mest-i ĥarâb et
Âvâre dili ğonçe gibi eyle küşâde
- 3   Âh etdi beni leşker-i ğam ĥaylî perîşân
Feryâd ederim pîr-i mey-i pâk-nijâda
- 32b
4   Ol kimsedir âzâde elemden ki yanında
Maĥbûbı olup şişesi pişinde nihâde
- 5   Şabr eyle ki gülzâr-ı ümîde per açarsın
Hilmî bu ķadar inleme zindân-ı Ruhâ'da

XXXIII

“Bir Bayram Gününde”

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1 Bu gün 'id-i feraḥ-efzâ cihân şādân güler oynar
Şatar üftâdegâna cilveler ḥubân güler oynar
- 2 Kimesne al yeşil atlas ḳumâşı nâz eder her şūḫ
Olur al leblerinden ḥandeler rîzân güler oynar
- 3 Elinde bir şeker-pâre kızarmış gül gibi ruḫlar
Neşât u neş'esinden sū-be-sū püyân güler oynar
- 33a 4 Nedir bu buḳ'a-i ğarrâ ki tölmuşdur perîlerle
'Aceb cennet mi kim anda bütün ğilmân güler oynar
- 5 Sürüd u şevḳ ile 'uşşâkı rakşân eylerim Ḥilmî
Nazargâhımda çün ol âfet-i devrân güler oynar

XXXIV

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1 “Yerün gülşen nedimüñ gül nedür feryâdüñ ey bülbül”
Fiğân u nâleden mi mâye-i icâdıñ ey bülbül
- 2 Edersiñ zârı düşseñ de ḥarîm-i vaşlına yârîñ
'Aceb rûz-ı ezelden mi budur mu' tâdıñ ey bülbül
- 3 Ḳarârîñ yoḳ hemân pervâz edersiñ şâḫdan şâḫa
Amân bilmem nedir bu ṭavr-ı ḥüzn-âbâdıñ ey bülbül
- 4 Saña 'âlemde yoḳdur bir mümâşil şâ' iriyyetde
Ne ḥoş taşvîr eder 'aşḳı bu nev-inşâdıñ ey bülbül

33b

- 5 Huzûruñda gâzel-perdâz iken Hilmî-i hoş-lehce
Nedendir neş'e-yâb olmaz dil-i nâ-şâdîñ ey bülbül

XXXV

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Nev-resîde bütleri hayret-fezâdır Urfa'nıñ
Hüblarına cân fedâ etmek sezâdır Urfa'nıñ
- 2 Çehre-i maqşûdu göstermekde ehl-i dâniş
Her biri âyîne-i 'âlem-nümâdır Urfa'nıñ
- 3 Tütüyâ-yı çeşm-i ehl-i dil denilse vechi var
Çünkü hâki mevlid-i yâr-ı Hudâ'dır Urfa'nıñ
- 4 Cüy-bârı her tarafda âb-ı Hızr âsâ revân
Çevre yanında riyâzı dil-güşâdır Urfa'nıñ
- 5 Şafha-i dilde bu nazmı naqş ederse Hilmiyâ
Sâde-rüyân-ı semen-büyi revâdır Urfa'nıñ

34a

XXXVI

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

- 1 Elde fırsat var iken tab'ını tağyire çalış
Nür-ı 'irfân ile git kalbiñi tenvire çalış
- 2 Yoğ iken zerre-i fazlıñ saña kim söyledi kim
Böyle nâ-dânlık ile kendiñi teşhire çalış
- 3 Eyleme kendiñi bed-nâm ederek keser kılıp
Her-kesiñ âdem iseñ göñlüñü ta' mire çalış

- 4 Sırrıñı ‘âķil iseñ açma eviddāya bile
Femiñi mühr-i ħamūşı ile temhıre çalış
- 5 Suĥan-endāz olana olma muķābil kať an
Anları tıĝ-i sükūnet ile tedmıre çalış
- 6 Şabr u ārāmını ihrāk idegör ĥussādıñ
Ėayretiñle dil-i aĥbābıñı tesrıre çalış
- 34b 7 Ėilmiyā baĥş-i ‘atıķ-i mey ü dil-dārı bırak
Ėayrı sen țarț-ı ĥakımānede taĥrıre çalış

XXXVII

mef’ ūlü mefā’ ilü mefā’ ilü fa’ ūlün

- 1 “Manzūrı iken tā bu ķadar şāh-ı bahāruñ
Nergis gećinir sāye-i destinde çenāruñ”⁴⁹
- 2 Ėzāde olan var mı ki bı-dād felekden
Yok yok dımedir her gıce feryādı hezāruñ
- 3 Mest olsañ eger bāde-i ikbāl ile bir dem
Ta’ ķıib eder elbette anı derdi ĥumāruñ
- 4 Maĝbūt-ı cihān olsañ eger gerdiş-i gırden
Taĥvil eder encāmı seniñ leyle nehāruñ
- 5 ‘Ėlemde şafā ister iseñ ey dil-i nālān
Ol țurma hemān bendesi bir nāzlı niĝāruñ
- 35a 6 Tūtı gibi taķlıd ediyor ĥāme-i Ėilmā
Ėüftārını memdūĥ gibi mır-i kibāruñ

49 Metinde “Nābı Merĥūmuñ” ibaresi yazılıdır. Ayrıca bu matla için bkz.:
Dr. Ali Fuat Bilkan, Nābı Dıvānı, C. II, s. 1239.

XXXVIII

“Faḥr-âmîz Bir Naẓîre”

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

- 1 Evc-i a' lâ-yı kemâliñ kamer-i enveriyem
Rind-i mu' ciz-nefes ü kân-ı hüner-gevheriyem
- 2 Dîdeler ḥayrelenir pertev-i ' irfânımdan
Hüneriñ öyle celî şa' şa' a bir aḥteriyem
- 3 Mest olur tâ be-ebed nazmımı kim eylese gûş
Dehrde ḥaḫ bu ki bir feyz-i Ḥudâ sāgeriyem
- 4 Reng ü bûda güle kim ğıbṭa-resândır suḥanıñ
Urfâ'nıñ çok mı disem şâ' ir-i nâzükteriyem
- 5 Ğazel-i Nüzhet'i tanẓîre özensen Hilmî
Vechi var çünkü anıñ ben de eḫ-i ekberiyem

XXXIX

35b

“Muḥıbb Zan İtdiğim Bir Kimseden Gördüğüm
Mu' âmele-i Ğaddârâne Üzerine”

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Öyle pür-derdim ki gönlüm maḥzen-i ḥüzn ü melâl
Öyle pür-ye 'sim ki gelmez ḥâṭıra fikr-i vişâl
- 2 Ey ecel ! Gel cānumı al istemem ol ' âlemi
Kim ola nâ-dâna anda ser-fürü ehl-i kemâl
- 3 Her ne dem bir kes baña gösterse rûy-ı iltifât
Ağlaram kim düşmiş cānım olur encâm-ı ḥâl

- 4 Bir hümâ-yı târem-i bālâ-yı ' irfânım velî
Tîr-i âlâm-ı felek kılmış beni işkeste-bâl
- 5 Dehrden şekvâ gerekmez Hilmiyâ hāmûş ol
Sen şikâyet eyledikçe eyler efzûn pây-mâl

XL

36a

Teşviķen eş'ârımı taķdîr eden bir zâtîñ benim olmayan
ma' nâsız bir beyti başkasından benim olmaķ üzere işitmesiyle
baña gönderdiği ' itâb-âmîz bir varaķaya cevâben yazdığım
Farsî bir ğazel:

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1 Perişân-hâṭirem bî-cürm yârem mî koned bi'llâh
Me-râ çizi ne ğüftî ger şudî ez-mâ-cerâ āġâh⁵⁰
- 2 Bi-hamdî'llâh ki dârem reh-berî çün hüsni-i mâhir
Kucâ ân-kes ki dâred reh-berî der-reh büved ğümrah⁵¹
- 3 Belâġat-perverân-i ' aşr râ men ki şüdem pey-rev
Be-ser-menzil resâned bi-ġümânem dil-berâ in râh⁵²
- 4 Sipîhr-i ma' rifet râ lâ-cerem ħurşîd mî bâşem
Heme ħalk-ı cihân pertev-rubâyem mî şevend ey mâh⁵³

50 Vallahi hiçbir suçum yokken dostum zihnimi darmadaġın ediyor. Olaydan haberdar olduġu halde bana bir şey söylemedi.

51 Allah'a şükür yetenekli güzel bir rehberim var. Rehberi olan bir kimsenin yolda kaybolduġu hiç görölmüş şey midir?

52 Ben, asrın belagat ilminde yetenekli olanların takipçisiyim. Ey sevgili, bu yol senin menziline ulaştığından hiçbir şüphem yok.

53 Marifet feleġini şüphesiz güneşi olurum ben. Ey ay gibi güzel sevgili, bütün dünya halkı benim ışığımla aydınlanır.

- 5 Derâzî-i suhân-i ũ rā melâmet âvered Hilmî
Bed-in penc beyt kon der hazret-i ân meh suhân kûtâh⁵⁴

XLI

36b

İstanbul'a Yeñi Geldigimde.

mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

- 1 Nedir bu şehride cünbiş-nümâ o kudsiyyet
Nedir bu beldede heyret-fezâ o 'ulviyyet
- 2 Zemîni reng-i bedâyi' le öyle mâlîdir
Semâsı şevk-i dile cilvegâh-ı 'âlîdir
- 3 Şaçar ziyâ-yı leţâfet o hâk u ahcârı
Çamaşdırır hele dîdârı çeşm-i nüzzârı
- 4 Bu pây-taht-ı mu' allâ-yı âl-i 'Oşmân'dır
Yegâne kıble-i âmâl-i ehl-i îmândır
- 5 Bu haclegâh-ı cihânda 'arûs-ı büldândır
Bu burc-ı feyz u sa' âdetde şems-i rahşândır
- 6 Bu menba' -i ezeli-i zülâl-i 'irfândır
Bu kân-ı sermedi-i dür-i 'adl u ihsândır

54 Ey Hilmî, onun sözünün iğneleyiciliği azar getirir. Bu beş beyitle o ay yüzlü güzelin huzurunda sözü kısa kes.

37a

XLII

Bir Mektüb

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1 Ey hüner-mend-i terakķi-perver
Ey suĥan-sâz-ı ma' ârif-güster

2 Bendeñiz nev-heves-i ' irfânım
Süy-ı taĥşile yeñi püyânım

3 Neşr-i âşâra da meylim çoķdur
Lîk âşâr-ı güzîdem yoķdur

4 Sözlerim neşre degil şâyeste
Ol sebebden tururum dem-beste

5 Şermsârâne ĥuzûra taķdîm
Eyledim bunları ey luĥfi 'âmîm

6 Luĥfuñuz şevķimi kılsa tecdîd
Ķâbil olmaz o neşâtı taĥdîd

37b

7 Gerçi kim dürce degildir şâyân
Ben gibi nev-heves it şâdân

XLIII

(KİTÂ' ÂT)

“Müdâvimi Bulduğum Dârü'l-Mu'allimîn-i 'Âlîniñ
Yevmiye Noğ Defterine Yazdığım.”

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Cihânda sa'y u ğayrin olduğundan nuḥbe-i kāmım
Yazıldı mevķi' -i tevķirde ser-deftere nāmım
Taḥammül eylesem âlām u ḥüzn-ı ğurbete Ḥilmî
Verir elbet takāsül perverâne ğıbḫa encāmım

XLIV

mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fa' ülün

Çıkdı öñüme böyle iki rāh-ı ḫaḫarnāk
Hangi yola bilmem ki sülük eyleyem eyvāḫ
Ḥilmî ḫalırım böylece ser-geṣte vü hayrān
İmdāda yetişmezse eger Ḥazret-i Allāḫ

XLV

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

38a

Nedir sūdı hüner taḫsiline sa'y itmeniñ bilmem
Hüner olduğça âdemde felâket pây-māl eyler
Leḫâfetsiz deyip eş'ârîña sen şimdi ğam çekme
Bu küşiş Ḥilmiyâ elbet seni tütî-maḫâl eyler

XLVI

‘Ayntâb’da İken Üstâdımdan Aldığım Bir Mektûb:

fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün

Ey varağ simsiyâh iken rengiñ
Göñlümü neyle ğarğ-ı nûr itdiñ
Pertev-i yâr mün’akis mi saña
Ki beni böyle pür-sürür itdiñ

38b

XLVII

“Bir Demet Çiçek İhdâ İdene”

me’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fa’ülün

Ey neyyir-i nâzım çiçeğe var mı ki hâcet
Hilmî’ye cemâliñ seniñ itmez mi kifâyet
Hüsniñ baña ‘âlemde gözüm bir ebedî gül
Üşkufeleriñ ‘ömri ise bir iki sâ’at

XLVIII

müstef’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün

Ey firkatimle olan zâr zâr ana
Ey hasretimle olan girye-bâr ana
Bu resm-i kemterimi al da şağla sen
Olsun hemân saña bir yâd-gâr ana

XLIX

Bir Risâle-i Edebiyyede Gördüğüm İşbu:

ارایت من یرخی بفرقتہ الف
 انا قد رضیت لنا بان نتضرقا
 حتی افوز بقلہ من حذہ
 عندالوداع و مثلها عند اللقا 53

L

İki beyt ber-vech-i zîr terceme olunmuşdur:

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Firâka yâri h'âhişger maḥabbet-âşinâ olmaz
 Faḫaḫ ben ârzûmend-i firâkım gül-cemâlınden
 Vedâ'-i dil-ḫırâşı hem mülâḫâti zamânında
 Dehânım tâ key olsun bûse-çîn ruḫsâr-ı âlınden

55 Arapça olan bu kıt'anın nazmen tercümesi Hilmî tarafından yapılmakla birlikte nesren tercümesi de şöyledir: "Sen sevgiliden ayrılmaya razı olanı hiç gördün mü?. Kavuşma ve ayrılma zamanında yanağından bir öpücük alınca ben bizim ayrılmamıza razı oldum."

39b

LI

Urfa Tahrîrât Kalemî Mübeyyizlerinden Hattâ-ı Ya' küt-
pesend Üstâd-ı Muhterem Lobud Bey-zâde Aḥmed Vefîk
Bey'e Gönderdiğim Mektûbda:

mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün
Dem-i vedâ' da pâ-bûs-ı yâra ermek için
Fırâḳ-ı ehl ü eviddâya eyledim iḳdâm
Ne çâre ḳurdı felek bir oyun o hengâmda
Müyesser olmadı ḥayfâ !... Dirîḡ !... Neyl-i merâm

(EBYÂT)

LII

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Bir mu' anber nâme ki min-ğayr-i ħad gözlerim
 almadı lu ile yollarda efendim gözlerim

LIII

Bir urbân Bayramında.

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Niab-ı ħüsne mâlikseñ saña urbân vâcibdir
 Beni naħr eyle ġamzeñle benim âyeste urbâna

40a

LIV

Süleymân Nâmında Bir ocuġuñ Mekine:

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Süleymânım deyüp urma hemân meydân-ı da' vâda
 Olursa himmetiñ 'âlî o dem söyle Süleymân'ım

LV

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Pederden müntakıldir feyz-i isti' dâdı evlâdıñ
 Buña âhid ise ilmî yeter bu ħaı Nâcî'niñ

SÖZLÜK

A

a'dâd: sayılar.

a'lâ: en yüksek.

âb: su.

âb-ı Hızır: Hızır suyu, rivayete göre İskender'in Hızır ve İlyas ile birlikte aramaya çıktıkları ve Hızır ile İlyas'ın bulup içtikleri ölümsüzlük suyu.

adem: yokluk.

âdemiyyet: insanlık.

âfâk: ufuklar.

âferin-hân: aferin okuyan.

âfet-i devrân: zamanın afeti olan sevgili.

âfil: ufûl eden, batan.

âğâz: başlama.

âgehî: uyanık.

ahcâr: ağaçlar.

ahfâd: torun.

âh-ı âteş-bâr: ateş yüklü âh.

âh-ı şerer-efşân: kıvılcım saçan âh.

ahkar: hakir olan.

ahter: yıldız.

ahvel: şaşı.

akdem: ilk, önce.

akrân: eş, benzer.

aksâ: uzakta bulunan.

âlâm: elemler, hüznler.

âlem-i âb: su âlemi, içki meclisi.

âlem-i bâlâ: yüce âlem.

âlem-i hestî: mevcut âlem.

âlem-i kuds: yüce âlem, Tanrı âlemi.

âlem-i süflî: suflî âlem.

âlem-i ulvî: ulvî âlem.

âlem-nümâ: cihanı gösteren.

- âlî:** yüksek, yüce.
âmâl: emeller, arzular.
âmîm: umumî.
âmîziş: uyuşma, uysallık.
âmm: umum, halk.
anberîn: anber kokulu.
anber-i sârâ: hilesiz, saf anber.
ârâm: dinlendiren.
ârâyîş: süs, zinet.
ârûs: gelin.
arz-ı mâfi'l-bâl: kalptekini söyleme.
ârzûmend: istekli.
âsâ: gibi.
âsâr: eserler, izler.
ashâb: sahipler.
âsmân: semâ, gök.
âsûde-dil: gönlü rahat.
âşıkân: âşıklar.
atâ: bağışlama.
âteş-feşân: ateş saçan.
atîk: eski, kadim.
avâlim: dünyalar, âlemler.
avdet: geri dönmek.
âyâ: acaba, hiç.
âzâde: rahat, hür.
azam: çok büyük.
âzâr: incitme, küçük düşürücü söz söyleme.

B

- bâ'is:** sebep olunan.
bâb: kapı.
bâd: rüzgar.
bâde: şarap, mey.
bâdî: sebep olan, icap eden.
Bâğ-ı İrem: Âd kavminin kralı Şeddâd'ın cennet bahçelerine benzetilerek yaptırdığı meşhur güzel bağçe.

- bahr:** deniz.
bahş: bağış, ihsan.
bâlâ: yukarı, semâ.
bâlâ-nişîn: üstte, yukarıda oturan.
bâng: ses, sada.
bârân: yağmur.
bâsıra-pirâ: görüş, göz süsü.
bed': başlama.
bedâyi': yeni icat olunmuş güzel şeyler.
bed-nâm: kötü nam.
bedr: dolunay.
bedreka: klavuz, delil.
behcet-efrûz: güzelliği aydınlatan.
Behişt-âbâd: İstanbul'da Lale Devri'nde inşa edilen bir köşkün adı.
behrever: pay sahibi.
be-kâm: arzusuna kavuşan.
belâgat: sözün düzgün, kusursuz, yerinde ve adamına göre söylenmesini öğreten ilim.
bend: bağlı.
bende: kul, köle.
bendegân: kullar, köleler, padişahın hizmetinde olanlar.
berhem: karışık, dağınık.
berî: kurtulmuş, temiz, pâk.
berîn: yüksek.
ber-karâr: karar üzere.
ber-mûcib: icap ettiği üzere.
ber-pâ: ayağa kalkma.
berr: kara.
bevârik: yıldırım parıltıları.
bevvâb: kapıcı.
beyâbân: çöl.
beyn'el-fuzalâ: faziletli kimseler arasında.
bezl: dağıtma, saçma.
bî-dâd: zulüm, işkence.
bîdâr: uyanık.

bî-gam: gamsız.
bi-hakkın: hakkıyla.
bî-hem-tâ: eşsiz, benzersiz.
bihîn: iyi.
bihter: daha iyi.
bî-kes: kimsesiz, fakir.
bîmâr: hasta.
bî-müdânî: emsalsiz, eşsiz.
bî-tâb: güçsüz, zayıf.
bîzâr: bıkmış, usanmış.
bû: koku.
buk'a: yer, memleket.
burûc: burçlar.
bûse-çîn: öpücük toplayan.
bükâ: ağlama.
büldân: beldeler.
bürhân: delil, ispat.
büt: put, put gibi güzel.
büzürg: büyük.

C- Ç

câ-be-câ: yer yer.
câh: makam, mevki.
câlib: celbeden, kendisine çeken.
câlis: oturan.
câvîd: daimî, bakî.
cebhe-sây: yüz sürme.
celb-i du'â: dua isteme.
celî: açık.
cemâdât: cansızlar.
cevherîn tarih: tarih düşürmede, sadece noktalı harflerin ebced değerinin toplamıyla düşürülen tarih çeşidi.
cevv: boşluk, fezâ.
cidd: gayret, çalışıp çabalama.
cihân-ârâ: cihânı süsleyen.
cihân-tâb: dünyayı aydınlatan.

cilveger: cilve eden, nazlı.
cilve-nümâ: görünme, ortaya çıkma.
cûd: cömertlik.
cûd-ı Hâtem: Hâtem'in cömertliği.
cûy-bâr: su yolu, ark.
cüdâ: ayrı.
cühhâl: cahiller.
cülûs: padişahın tahta çıkması.
cünbiş-nümâ: hareketlilik.
çâh: çukur.
çâre-cû: çâre arama.
çerh-i sâfil-devr: alçakça dönen felek.
çeşm: göz.
çeşmân: gözler.
çeşm-i fer: aydınlık veren göz.

D

dâd: ihsân, vergi.
dalâlet: doğru yoldan sapma.
dâniş: bilme, bilgi.
dârü'ş-şifâ: hastane.
dehr: dünya.
dem: zaman, an.
dem-â-dem: an be an.
dem-beste: nefesi tutulmuş.
denâ'et: alçaklık.
der-dehân: ağızda, hazır.
derûn: iç, kalp.
destâr: sarık.
devrân: zaman.
deycûr: karanlık.
dîdâr: yüz.
dîde: göz.
dîger-gûn: değişmek, başka renge bürünmek.
dil: gönül.
dil-ârâ: gönül süsleyen.

dil-dâde: gönül vermiş, düşkün.

dil-dâr: gönül alan, sevgili.

dil-fürûz: gönle ferahlık veren.

dil-haste: gönül hastası.

dil-hırâş: gönül tırmalayan.

dil-hûn: kanlı gönül.

dil-rîş: yüreği yaralı, dertli.

dil-sîr: gönlü doymuş.

dil-şâd: sevinçli.

dirîg: esirgeme, yazık.

dür: inci.

dürc: kutu, cevher kutusu.

dür-dâne: inci tanesi, sevgili.

dürr-i yek-tâ: tek inci, Hz. Muhammed için kullanılır.

düşvâr: dert, zor.

E

ebced: mektebe yani başlayanlar için kullanılan bir tabir, acemi.

ebkem: dilsiz.

ebnâ: çocuklar.

ebr: bulut.

ebrû: kaş.

ebsem: tebessüm etme, gülme.

ed'iyye: dualar.

ef'ide: faideler.

efham: daha fehametli, çok şeref sahibi.

efhem: pek çabuk anlayan.

efkâr: fikirler.

efrâd: fertler.

efsûn-sâz: efsunlu, sihirli.

efzûn: çok, fazla.

ehass: en hususî.

eh-i ekber: büyük kardeş.

ekmel: en mükemmel.

eltâf: lutuflar, iyilikler.

elvân: renkler.
enâm: insanlar.
encâm: son.
endûh: gam ve sıkıntı
enîs: dost, arkadaş.
envâr: nurlar.
enzâr: bakışlar, göz atmalar.
enzâr-ı dikkat: dikkatli bakışlar.
es'edet: bahtiyarlık, kutluluk.
esbâb: sebebler.
esfel: en sefil, pek aşağı.
eskâm: hastalıklar, illetler.
eslâf: öncekiler, geçmişler.
esrâr: sırlar.
esrâr-ı Sübhânî: Allâh'la ilgili sırlar.
eş'âr: şiirler.
eşk-âb: gözyaşı.
eşvâk: şevkler, arzular.
evc-ârâ: fezayı süsleyen.
eviddâ: dostlar, sevgililer.
evkât: vakitler.
evreng: taht, serir.
evsâf: vasıflar, özellikler.
eyyâm: günler.
ez-cân ü dil: cânıgönülden.
ez-cümle: bu cümleden olarak.

F

fahr: övünme, büyülenme.
fart: ifrat, aşırı, aşırılık.
fârûk-haslet: Hz. Ömer gibi özellikler taşıyan, adaletli.
fasl-i rebî': ilkbahar mevsimi.
fem: ağız.
fenâ-âbâd: yokluk üzerine mamur olmuş, dünya.
fer: güç, kuvvet.
ferah-efzâ: ferahlatıcı.

ferahnâk: ferahlı.

Ferîdûn-menkabet: Pişdadîlerin altıncı padişahı olan Feridun gibi menkabeleri olan.

ferruh: kutlu.

fevt: elden kaçırma, ölüm.

feyz: bereket, bolluk, ilim, irfân.

fikrû'l-mezâ-yı vatan: vatan meziyetlerini düşünme.

firâvân: sayısız, çok.

firdevs: cennet.

fusûl: fasıllar, mevsimler.

fürûğ: ışık, nur.

fürûğ-efşân: ışık saçan.

fürûzân: parlayan, parlak.

füyûz: bolluk, bereketler, çoğalmalar.

füyûzât-enîs: feyizli dostlar.

G

gabrâ: yer, yeryüzü.

gam-âlûd: gamla karışık, gamlı.

gam-efzâ: gam arttıran, gamlı.

gam-hâr: gam yiyen, gamlı.

gâmmâz: fitneci, koğucu.

gamze: süzgün bakış.

garrâ: parlak.

gavvâs: dalgıç.

gazel-perdâz: gazel söyleyen.

geşt ü güzar: gezip tozma.

genc: hazine, define.

gerdiş: dönme, devir.

gevher: cevher.

gevher-i yek-tâ: eşi benzeri olmayan cevher, Hz. Muhammed.

gıbta: imrenme.

gıbta-resân: gıbta ulaştırıcı.

gilmân: cenneteki delikanlılar, gençler.

girân: ağır.

gird: yuvarlak, çevre.
giriftâr: esir, düşkün.
girîv: tutsaklık.
giryân: ağlayan.
girye: ağlama.
girye-bâr: ağlamaya hazır.
gîsû: omuza dökülen saç, kakül.
gufrân: avf, merhamet.
gûne: çeşit.
gûş: kulak.
gûyâ: konuşan, söyleyen.
güftâr: söz.
gül-bû: gül kokulu.
gül-cemâl: gül yüzlü, sevgili.
gül-gûn: gül renkli.
gülistân: gül bahçesi.
gülşen: gül bahçesi.
gürûh: topluluk, grup.
güşâde: açık.
güvâhî: uyanık, şahid.
güzâr: geçme, geçiş.
güzîde: seçkin.

H

hâb: uyku.
hâcet: ihtiyaç.
haclegâh: gelin odası.
had: yanak.
hâhişger: istekli.
hâk: toprak.
hakâyık: hakikatler.
hakkâ: doğrusu.
halâyık: insanlar.
hâle: bazan ay ve güneşin etrafında görülen parlak daire.
halef: sonrakiler.
hâlî: تنها, boş.

- hallâk:** yaratan, Allah.
hall-i cezr: problem hal etme.
hamâkat: ahmaklık, budalalık.
hâme: kalem.
hâmî: himâye eden, koruyan.
hamûşî: sessizlik.
hand: gülme, gülüş.
handân: gülen.
hâne-harâb: evi yıkılmış.
hân: sofra.
harf-i cevherîn: sadece noktalı harflerin toplamıyla elde edilen tarih düşürme çeşidi.
harîm: başkasına kapalı olan yer.
hâsü'l-havâs: saygın olanların hası, hasların hası.
hatarnâk: tehlikeli.
hâtır-ârâ: gönül süsleyen.
havârik: harikalar.
hayfâ: yazık, vâh.
hayre-sâz: hayret veren.
hayret-bahş: hayret verici.
hayret-efzâ: hayret arttıran.
hazer: sakınma, kaçınma.
heft: yedi.
hem-bezm: aynı meclis, arkadaş.
hem-hâl: bir halde bulunan, arkadaş.
hemîşe: devamlı, sürekli.
hem-râz: aynı sırrı paylaşan, arkadaş.
hem-şîre: kız kardeş.
hestî: varlık, cücûd, mevcudat.
hey'et: elbise.
hezâr: bin, bülbül.
hezârân: binlerce.
hired: akıl.
hilâfet-penâhî: hilafeti koruyan, padişah.
hilm: yumuşaklık.
himem: himetler.

- hoş-gû:** güzel sesli.
hûb: güzel.
hudâ: Allâh.
huld: cennet.
hulk: ahlâk.
hulyâ: kuruntu.
humâr: içkiden sonraki baş ağrısı.
humâyun: padişah.
hûn-bâr: kan ağlayan.
hurd: küçük, ufak, ehemmiyetsiz.
hurrem: şen, güler yüzlü.
hurşîd: güneş.
hussâd: haset edenler, kıskananlar.
hüccet: delil, senet.
hüner-gevher: sanat cevheri.
hüner-mend: hünerli, sanatkâr.
hüveydâ: belli, açık, âşikâr.
hüzn-âbâd: hüznle mamur olmuş, hüznünlü.
hüzn-âgîn: hüzn dolu.
hüzn-âver: hüzn getiren, hüznünlü.

İ

- i'lâm:** anlatma, bildirme.
i'zâz: ağırlama, ikram ve hürmet etme.
ibrâz: delil gösterme.
iclâl: büyütme, ağırlama.
îd: bayram .
idrâk: anlama, anlayış.
îfâ: yerine getirme.
iğvâ: azdırma, baştan çıratma.
ihdâ: hediye verme.
ihrâk: dökme, akıtma.
ihrâz: kazanma, elde etme.
ihtâr: bir şeyi birinin hatırına getirme, uyarı.
ihyâ: diri, canlı.
ikbâl: baht, talih.

- ikdâm:** sebat ve devam ile çalışma.
ikrâr: söyleme, dile getirme.
ilcâ: zaruret, zor durumda kalma.
ilm-i kelâm: kelâm ilmi, Allâh'ın zat, sıfat ve efalini şeriatın esaslarına göre inceleyen bilim dalı.
iltihâb: alevlenme, tutuşma.
imrâr: geçirme.
în u ân: bu ve şu.
infisâl: ayrılma.
inkişâf: açılma, gelişme.
intâc: netice, sonuç.
intifâ: sönme.
intihâb: seçme, seçilme.
inzimâm: katılma, zam olunma.
îsâr: ikrâm, dağıtma.
isti'dâd: kabiliyet.
istid'â-nâme: arzuhal, dilekçe.
istifsâr: sorup anlama.
istihrâc: sonuç çıkarma.
işteste-bâl: kırık kanat.
iştikâ: şikâyet etme.
izdiyâd: artan, ziyadeleşen.
izhâr: gösterme.
izz: izzet, şeref.

K

- kadr-dân:** kadir, kıymet bilen.
kâffe: bütün, hepsi.
kamer: ay.
kân: hazine, bir şeyin kaynağı.
kasvet-âver: sıkıntı veren, sıkıntılı.
kayd-ı cân: can bağlama, cana kıymama.
kehf-i emân: halkın sığındığı yer.
kemâl-i adl: adaletin en mükemmeli.
kemâl-i kudret: kudretin son derecesi, her şeye gücü yeten Allâh'ın mükemmelliği.

kemâl-i sıdk: doğruluğun en mükemmeli.

kemâl-i yümn: çok uğurlu, bereketli.

kemter: kıymetsiz.

kerem-güster: cömertlik yayan.

kerem-kâr: işi kerem olan, cömert.

kes: kimse.

kesb: çalışıp kazanma.

kesret: çokluk.

kevâkib: yıldızlar.

kevn: kainat.

kıvâm: direk.

kıyâm: ayağa kalkma, bir işe başlama.

kibâr: büyükler, ulular.

kilk: kalem.

Kirdgâr: Allâh.

kîyâset: uyanıklık, zekâ.

kudsiyân: melekler.

kudsiyyet-i ulyâ: yüceler yücesi.

kûh: dağ.

kulûb: kalpler.

kûşîş: gayret, çabalama.

kûy: köy, sevgilinin yaşadığı yer.

küdûret: bulanıklık

L

la'l: dudak.

lâ-cerem: şüphesiz.

lâhûtî: manevî âlem.

lâmi': parlayan, parıldayan.

lebîb: akıllı.

leb-rîz: dopdolu.

lem'a: parıltı.

lem'a-pâş: ışık saçan.

leşker: asker.

levh-i mahfûz: Allâh tarafından takdir edilen şeylerin yazılı olduğu manevî levha.

leylâ: çok karanlık gece.
leyle-i pür-safâ: safâ dolu gece.
lîk: lakın.
likâ: yüz.
lutuf-nâme: mektup.

M

ma'ârif: marifetler, bilimler.
ma'ârif-güster: maarifi yayan.
ma'delet-pîrâ: adaletle süslü.
mâ'il: meyleden
mağbût: gıpta edilmiş, imrenilmiş.
mağrûr: gurur.
mâh: ay
mahabbet-âgîn: sevgi dolu.
mahabbet-âşinâ: sevgi bilen.
mâh-ı nev: yeni ay, hilâl.
mahmidet: methetme, övme.
mâh-rû: ay yüzü.
mahzûz: memnun ve mutlu.
makâl: söz.
makrûn: yakın, kavuşmuş.
maksûd: kastolunan, meram edilen.
mâlî: dolu.
mânend: gibi, benzer.
manzûr: nazar olunan, gözde olan.
masdar: bir şeyin çıktığı yer, menba.
matla: güneşin doğduğu yer.
matlab: istek, istenilen şey.
mazhar: nail olma.
me'âlî: büyüklükler.
mebde: başlangıç.
meclis-i Cem: Cem'in meclisi.
medâr: noktai istinad, sebep.
medyûn-ı şükrân: şükran borçlu.
mefharet: övünme.

- mefîûn:** vurgun, tutkun.
mefîûr: yaratılmış.
meh-cemâl: ay yüzlü.
meh-tâb: ay ışığı.
mekâtib: mektepler.
mekteb-i idâdî: lise.
melâl (melâlet): usanç, bıkma.
melâz: sığınak.
melce: sığınak.
memâlik: memleketler.
memdûh: övülmüş.
memlû: dolu.
menâzır: manzaralar.
menba': kaynak
merâm: arzu, istek.
merd-i kâbil: kabiliyetli adam.
meserret: sevinç.
meshûr: büyülenmiş.
mesned-ârâ-yı hilâfet: halifelik makamını süsleyen, padişah.
mesrûr: sevinç.
meşhûn: dolu.
meşk: yazı örneği, alıştırma.
mevki'-i tevkîr: karşılama yeri.
meymenet: bereket, uğurluluk.
mezâlim: haksızlıklar.
mezellet: alçaklık, itibarsızlık.
mısdar: bir şeyin çıktığı yer, menba.
mihen-keş: sıkıntı çeken.
mihr: güneş, sevgi.
min-gayr-i had: haddim olmayarak.
mir'ât: ayna.
mu'anber: anber kokulu.
mu'cizât: mucizeler.
mu'ciz-âver: mucizeli.
mu'ciz-nefes: mucizeli nefes.

- mu'în:** yardım eden.
mua'llâ: yüce, yüksek.
munzam: üste konan, katılan.
murakkam: yazılmış, yazılı.
musammem: kesin karar verilmiş.
mutalsam: tılsımlı.
muzlim: karanlık.
mü'ebbed: ebedî.
mübâhât: övünme.
mücessem: cismi olan, vücutlu.
müdakkîkâne: inceden inceye araştırarak.
müdâm: devamlı, sürekli.
müdârâ: yüze gülme, zahirde dostluk gösterme.
müfahham: kerem sahibi.
müheyyâ: hazır, hazırlanmış.
müjgân (müje): kirpik.
mükedder: kederli.
mültecâ: iltica olunan yer.
mültemi': parıldayan, parlayan.
mümâsil: benzer, eş.
mümehhed: yayılmış.
mün'akis: çevrilmiş, tersine dönmüş.
müncer: neticelenen.
müntakil: intikal eden, geçen.
mürde-dil: ölmüş gönül.
mürg: kuş.
mürüvvet-kân: cömertlik hazinesi.
müсахhar: teshir olunmuş, ele geçirilmiş.
müstağrak: dalmış, batmış.
müstedâm: devamlı, sürekli.
müşta'il: yanmış, tutuşmuş.
müte'alliú: ait, dair.
müzdâd: artmış, çoğalmış.

N

- nâ'ib:** vekil.
nâ'iliyyet: ulaşma, muzaffer olma.
nâ-bûd: yok olan, bulunmaz.
nâ-çâr: çâresiz.
nâ-çîz: hiç hükmünde olan, ehemmiyetsiz, çok küçük şey.
nâ-dân: cahil, bilmez.
nâ-hemvâr: uygun olmayan.
nahr: fiyat.
nahvet: gurur.
nâ-kâbil: kabiliyetsiz.
nakd: sermaye.
nâlân: inleyen.
nâm-ı bâ-ihtirâm: saygıdeğer isim.
nâr: ateş.
nârânî: ateşe ait.
nâsût: insanlık, insaniyyet.
nâ-şâd: mutlu olmayan.
nâ-yâb: bulunmaz.
nâzım: nazm eden, yazan.
nâzır: bakan, gözeten.
nebâtât: bitkiler.
nehâr: gündüz.
neş'emend: neşeli, mutlu.
neş'e-pîrâ: neşe saçan.
neş'e-yâb: neşeli.
neşât: sevinç, şen.
neşât-efzâ: sevinç arttıran, sevinçli.
neşve: neşe.
nev: yeni.
nevâ: ses, sada, nağme.
nev-be-nev: yepyeni.
nev-resîde: yeni yetişmiş, genç.
nev-sâl: yeni yıl.
neyl: isteğine kavuşma.
neyyir: nurlu, parlak.

nezd-i ehîbbâ: dostların yanında.
ni'am: nimetler.
nigâh: bakma, bakış.
nigâr: resim, sevgili.
nihâde: konmuş, hazır.
nisâb: ölçü, miktar.
nisâr: saçma, dağıtma.
niyâbet: naiblik, vekalet.
nuhbe: arzunun en sonu, seçkini.
nücûm: yıldızlar.
nükte-perdâz: nükteli söz söyleyen.
nükte-sencân: nükte tartanlar, şairler.
nümâyân: açık, ortada.
nüzzâr: bakanlar.

P

pâ-bûs: ayak öpen.
pâkîze-tabî'at: temiz huylu.
pâk-nijâd: soylu, asîl.
pây: ayak.
pâyân: son.
pâye: makam, rütbe.
pây-mâl: ayak altı.
pejmürde: dağınık
per: kanat.
perî-rû: peri yüzlü, sevgili.
pertev: ışık.
pertev-efşân: ışık saçan.
pertev-rübâ: ışık kapan, ışıltılı.
pervâz: uçma, kanatlanma.
perverâne: terbiye edercesine.
pes: arka.
perverîş-yâb: yetiştirilen, terbiye gören.
pey-â-pey: birbiri ardınca, peşpeşe.
peydâ: görünme, ortaya çıkma.
pinhân: gizli.

pîrâhen: gömlek.
pîrâye-sâz: süs veren, süsleyici.
pister: yatak.
pîş: ön.
pîşgâh: huzur, ön.
pursîş: soru sorma.
pûyân: koşan.
pür-elem: çok dertli, elemli.
pür-fütûh: ferahlık dolu, zafer dolu.
pür-nem: çok nemli.
pür-nûr: nurla dolu, nurlu.
pür-sürûr: sevinçle dolu, çok mutlu.
pür-ye's: çok ümitsiz.
pür-zulmet: çok karanlık.

R

ra'nâ: güzel.
Rabb-i müte'âl: yüce Allâh.
râh: yol.
rahşân: parlak.
rahşende: parıldayan, parıldayıcı.
râyât: sancak
re'fet: acıma, esirgeme.
re'y: görme, görüş.
refîk: arkadaş.
rehâ: kurtuluş.
rengîn-suhan: renkli söz, süslü söyleyiş.
resm: resim, tarz, âdet.
reşk-endâz: imrendirici.
revnak-bâr: güzellik, tazelik.
reyyân: suya kanmış.
ricâlu'llâh: manevî kuvvet sahibi olan evliya.
rikkat: merhamet, acıma hissi.
riyâz: bahçeler.
rîzân: dökülen.
ruh-ı sâde: sade, tüysüz yanak.

ruhsâre: yanak.
rûşen-zamîr: temiz kalpli.
rûy: yüz, sima.
rûyîde: biten, neşv ü nüma eden.
rûz: gün.
rûzî: rızık, azık.

S

sa'd: uğur, bahtiyarlık.
sa'î: çalışan.
sa'y: çalışma, gayret
sabî: çocuk.
sad: yüz
safâ-bahşâ: safa bahşeden.
sâgar: kadeh, içki bardağı.
sâha-i gabrâ: yeryüzü, dünya.
sâha-pîrâ: alan süsleme.
sâl: yıl.
salâ: davet etme, meydan okuma.
sâl-i cedîd: yeni yıl.
samt: susma.
sarsar: soğuk.
sâye: gölge.
sâye-i dest: elin gölgesi, himâye.
selâtîn: sultanlar.
selef: öncekiler.
semen-bûy: yasemin kokulu.
semere: meyve.
ser: baş.
ser-âmed: bir gelen, önde.
ser-â-pâ: baştan ayağa.
ser-â-ser: baştanbaşa.
serd: soğuk.
ser-defter: baş defter.
ser-firâz: başı dik, en ilerisi.
ser-fürâ: baş eğme, söz dinleme.

- ser-geşte:** başı dönmüş.
serîr: taht, saltanat.
serîr-ârâ: saltanat süsleyen.
sermedî: ölümsüz, daimî.
ser-mest: sarhoş,
serşâr: ağzına kadar dolu.
ser-tâbe-ser (ser-te-ser): baştan başa.
ser-tâc-ı ümem: ümmetlerin baş tacı.
ser-tâ-pâ: baştan ayağa kadar, bütün.
serv-i revân: yürüyen sevgili, uzun boylu sevgili.
sezâ: uygun, layık.
sîm: gümüş.
sinn: yaş.
sîne-i sûzân: yakan sine.
sipîhr: gök, sema, felek.
siyeh-rû: siyah yüz.
siyyân: denk, eşit.
sû: taraf.
sû-be-sû: yer yer, taraf taraf.
subh-ı ferah-efzâ: ferahlatıcı sabah.
sûd: fayda.
suhan: söz.
suhan-endâz: söz atan, laf dokunduran.
suhan-gûyân-ı asr: asrın söz söyleyenleri, şairler.
suhan-ı gayr-ı münâsib: uygun olmayan söz, küfür.
suhan-sâz: söz ustası, şairler.
sultân-ı dil-âgâh: uyanık gönüllü sultan.
sun': sanat,
sun'-ı Hak: Allâh'ın sanatı.
sunûf-ı mâh-rû: ay yüzlü güzeller sınıfı.
sûy-ı adem-âbâd: yokluk üzerine mamur olmuş taraf, ölüm.
sûy-ı tahsîl: ilim öğrenme işi.
sûzân: yakan, yakıcı.
sûziş: yanma, yakma.
süllem: merdiven.
sülûk: bir yola girme.

sürûd: şarkı.
sürûr: sevinç.
sürûşân: melekler.

Ş

şâ'irân: şairler.
şa'sa'a: parlaklık.
şâdâb: suya kanmış, mutlu, sevinçli.
şâdân: mutlu, sevinçli.
şadânî: mutluluk.
şâh: dal.
şâh-ı kerem-kâr: işi kerem olan padişah, çok cömert padişah.
şâkird: öğrenci.
şâkirdân: öğrenciler.
şâm: gece.
şâyeste: layık, uygun.
şeb: gece.
şebâb: gençlik.
şeb-i yeldâ: en uzun gece.
Şehbâ: Halep için kullanılan sıfat.
şeh-râh-ı eslem: en selametli cadde.
şehr-âyîn: şenlikler.
şehr-yâr: padişah, hükümdar.
şeker-âmîz-i güftâr: şekerle karışık söz, tatlı söz.
şeker-efşân: şeker saçan, sevgili.
şem: mum, ışık.
şemîm: güzel koku.
şems: güneş.
şems-i rahşân: parlayan güneş.
şerer: kıvılcımlar.
şerh: açma, yarma, açıklama.
şerm: utanma.
şermsârân: utangaçlar.
şetâret: neşe, şenlik.

şîrîn-dem: tatlı söyleyişli.
şîrîn-kâm: mutlu.
şitâ: kış.
şitâbân: koşan, acele idenler.
şive-i güftâr: söz söyleme tarzı.
şu'arâ: şairler.
şu'le-feşân: ışık saçan.
şu'ûnât: işler, hadiseler, olaylar.
şûrîde: çılgın.
şûriş: karışıklık.
şükûh-ı fâtır: yaratıcının yüceliği.

T

tâ key: ne zamana kadar.
ta'ûn: salgın hastalık.
tab': huy, ahlâk.
tâbân: parlak.
tağyîr: değiştirme.
tahassür: hasret çekme.
tahassüsât: hisler.
tahdîd: sınırlama.
tahkîr: hakaret etme, hor görme.
tahlîs: kurtarma.
tahvîl: değiştirme.
tahyîr: iki şey arasında birini seçme, muhtar.
takâsül: tenbellik, üşenme.
tanzîr: benzetme, benzetilme.
târ: karanlık.
tarab-engîz: sevinç arttıran, sevinçli.
tard: kovma, sürme.
târem: çardak, kubbe.
târem-i mînâ: mavi kubbe.
târih-i tâm: bütün harflerin rakam karşılıkları toplanarak eksizksiz ve fazlasız tarih çeşidi.
târîk: karanlık.
tarîk: yol.

- tartîl:** usul ve kaide ile okuma.
tarz-ı hakîmâne: Urfalı Nâbî'nin en büyük temsilcisi olduğu hikmetli söyleyişi öne çıkaran tarz.
tasdî': baş ağrıtmaya.
tavsîf: vasıflarını sayma.
tâze-beyân: yeni söyleyişli.
te'âlî: yükselme.
tebcîl: ağarlama.
teceddüd: yenileme.
tecvîz: caiz görme, izin verme.
tedmîr: yok etme, tepeleme.
tedrîs: ders verme.
tefekürât: düşünceler.
tekâ: takva.
tekdîr: azarlama, paylama.
tekmîl: kemâle erdirmeye, mükemmel.
teksîr: çoğaltma.
temâşâ: seyretme.
temennâ: el ile selâmlama.
temevvüc: dalgalanma.
temeyyüz: seçen, ayıran.
temhîr: mühürleme.
tenhâ: yalnız.
tenvîr: nurlu, aydınlık.
terakkî-perver: ilerlemeyi seven.
tesrîr: sevindirme.
teşhîr: şöhretlendirme, gösterme.
teşnegân: susamışlar.
tev'em: ikiz.
tevhid: birleme, Allâh'ın birliğine inanma.
tezâyüd: ziyadeleşme, artma.
tezyîd: ziyadeleştirme, arttırma.
tezyîn: süsleme.
tîğ: kılıç.
tîr: ok.
tulû': doğmak.

tûfî: papağan.

tûfî-makâl: papağan söyleyişli.

tûtiyâ: sürme.

ubûdiyet: kulluk.

ulûm-ı 'aliyye: yüksek ilimler.

uluvv (ulviyyet): yükseklik, büyüklük, yücelik.

ulviyyet-karîn: ulviyete yakın.

umrân: mamur, şen bayındır.

unf: şiddet, sertlik.

U-Ü

uyûn-ârâ: gözlerin süsü.

üdebâ: edipler.

üftâde: düşkün, çaresiz, âşık.

üftâdegân: düşkünler, âşıklar.

Üşkûfe (şükûfe): çiçek.

V

vahdet: Allâh'ın birliği.

vakâr: temkinlilik, ağırbaşlılık.

vâlâ: yüce, yüksek.

vecd-âver: vecde getiren.

vech: yüz, çehre.

velâdet: doğma, doğum.

vera': haramdan kaçınma.

verd: gül.

vezâ'if: vazifeler.

vezân: esen, esme.

vird-i nefòa-bâr: üfürme yüklü vird.

visâl: kavuşma.

vüs': güç, kuvvet, takat.

Y

yâdgâr: hâtıra, anı.

yâver: yardımcı.

yek-âvâz: tek haykırış.

yek-tâ: tek, eşi ve benzeri olmayan.
yek-zebân: tek bir dil, aynı ağızdan.
yem: deniz.
yevm: bu gün, hâlâ.
Yezdân: Tanrı.

Z

zahm: yara.
zâkir: zikreden.
zalâm: karanlık.
zebân: dil, lisan.
zebûn: düşkün.
zecr: önleme, zorlama.
zehr-âbe-i kahr: kahrın zehirli suyu.
zenehdân: çene çukuru.
zer: altın.
zill: gölge.
zîb (zinet): süs, bezek.
zîr: aşağı, alt.
zî-rûh: ruh sahibi, canlı.
zî-şân: şanlı.
ziyâdâr: aydınlık, güneşli.
ziyâ-yı âferîniş: yaratma ışığı.
ziyâ-yı letâfet: güzellik güneşi.
zu'afâ: zayıflar.
zulmet: karanlık.
zühd: kendini ibadete verme, takva.
zülâl-i irfân: irfanın saf suyu.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

Abdî,	IX.
Abdulhamid,	13,14, 21.
Adana,	3, 10, 11, 23.
Adana Erkek Muallim Mektebi,	3, 10.
Adana Lisesi,	3, 10, 23.
Adil Saraç,	1, 3.
Admî,	IX.
Ahmed Vefik (Lobud Bey-zâde),	4, 79.
Ali Fuat Bilkan,	71.
Antep,	2, 4, 5, 6, 7, 15, 18.
Ayasofya Medresesi,	14.
Azmî,	IX.
Baharistan,	61.
Bedri Alpay,	IX, 1, 3, 4, 5, 12, 19, 51, 52.
Belkıs,	61,
Bursalı Râif Efendi,	8.
Cem,	42.
Darü'l- muallimin,	2, 10, 23.
Darü'l-fünûn,	2, 10.
Der-sa'adet,	7, 40.
Durak,	IX.
DTCF,	25.
Edib (Fâzıl Hâcı Hasîb),	6, 66.
Emin,	IX.
Evkaf Nezareti,	2, 10.
Evkaf-ı İslamiyye Matbaası,	16.
Ferhad,	61.
Feridun,	50.
Fuzulî,	IX.
Füruğî,	IX.
Hacı Bediüddin,	14.
Hacı Ramazan Efendi,	1, 4.
Hafız Muhammed Hilmî,	1, 16.
Hafız Osman Dede,	1.

Halep,	7, 13.
Halil Hilmi,	14.
Hasan Hüsnü Efendi,	1, 2, 4, 5, 7.
Hikmet, IX.	
Hilmî(Urfalı Hafız Muhammed) , IX, X, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.	
Hâtem,	43, 63.
Hz. Eyüp,	VI, 35.
Hz. İsa,	19.
Hz. İsa'nın Babası Var mı,	12, 16, 23.
Hz. Meryem,	16, 43.
Hz. Muhammed,	21, 32.
Süleyman,	34, 80.
Hz. Süleyman,	61.
İbni Sinâ,	43.
İbnülemin Mahmut Kemal İnal,	7.
İbrahimîye Medresesi,	1, 4, 23, 56.
İsmail Saib,	12.
İsmet,	IX.
İstanbul,	IX, 1, 2, 3, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 18, 22, 23, 74.
Kemâl Paşa-zâde,	15, 59.
Ken'an,	15, 61.
Kerem,	61.
Kur'an-ı Kerim,	23.
Lâmi,	IX.
Lokman,	63.
Mahmut Karakaş,	1, 3, 4, 14.
Medresetü'l Kuzat,	2, 10, 23.
Medresetü'l-İrşad,	3, 10.
Meşihat-ı İslamiyye,	8.
Mılaslı İsmail Hakkı,	16.
Muharrem,	42.
Muhibbî,	IX.
Nâbî,	IX, 15, 22, 71.
Nâbî Dîvânı,	71.

Nacî,	13, 80.
Namık,	IX.
Nazım Paşa,	7, 13.
Nüzhet Ganî,	15, 18.
Osman,	1, 4, 14.
Osmaniye Orta Mektebi,	3, 11.
Rahimiyye Medresesi,	5.
Rayahin,	IX, X, 3, 11, 12, 13, 16, 18,
19, 23.	
Râzî,	15.
Re'fet,	IX.
Ruhâ,	5, 6, 42, 43, 66, 68.
Rüstem,	42.
Salahaddin Eyyübî Güler,	13.
Sakıp,	IX.
Süleyman,	34, 61, 80.
Şanlıurfalı Şairler,	IX, 1, 3, 4, 5, 15, 18, 51.
Şanlıurfa Evliya ve Alimleri,	1, 3, 4, 5.
Şer'iyye Vekaleti,	3.
Şerh-i Ekmel,	14, 16.
Şevket,	IX.
Şeyh-i Rabbânî,	55.
Şirin,	10, 47, 49, 53, 60, 61.
Tevhid-i Efkar Gazatesi,	16.
Urfa (Şanlıurfa),	VI, IX, X, 1, 4, 5, 6, 7, 11,
13, 14, 15, 18, 22, 50, 51, 56, 57, 66, 67, 70, 72, 79.	
Urfa Nüfus Müdürlüğü,	3.
Vâdî-i Eymen,	65.
Vasfî,	15.
Yakub,	35, 61.
Yusuf,	15, 35, 60, 61.
Züleyha,	61.

YAZMADAN ÖRNEK METİNLER

«آفاره»

«ریاحیه» طرز عقیقه اوزره یازلسه برقاچ قصیده، نظمه
و غزلی حاویه -

محتویاتک لکریاحیهسی مجرد شعر سولمک لکریاحیه رکلی،
بله برص شعری اوزرینه یازلسه اولدیغدن مطالعهسی زوجه
آستایان اوله موندنن جالب اوله جفی ماملوق قویله .

شیوه آفاره سنده کوریه نقایح بقصه لفاظیستان

~~بگون جلی اعراض اوله بلیسه ده فتون معانی اولان~~

ارباب اقدارک او خطاره ده لطفاً ساحه نظریه

باقه جقدریه امید دارم

ایاصدقده درمعامله نین
اورقده حافظ محمد علی

KÜTÜPHANESİ

۵
توجیه منقولہ

«بخومی تمانا»

هر ذره من من افکاره الی
 هر سیه کبیر قدره افکاره الی
 ظاهره کواکب کورینور آدم کلمه
 معنا کورینور وجهتک افکاره الی
 مابوده نبو لغه نثار اولوده هر شب
 ایمر بزک عقلا بو اسراره الی
 بوند هی ساهه رخشان وجودک
 دینیز حیات من افکاره الی
 سرمت من معرفتک اولطیفی لیمت
 دیر وطنی حاتم ناچاره الی

«قَدْ»

بریده برصفاده تنزنا
 بابلدی ایبرایم تاشا
 کرجه اوکیجه دکلهی مرتاب
 مرتابه اونشاط فایاب
 اخدر ایوبسکائی زینه
 اولندی زینه محبت آیه
 برصته بورونسه ایی عالم
 یوقه دولوله غریبو آدم
 آلهه دزان اولوردی بورد
 بودالیدی ایی روی دشار
 مستغوبه اییم تقارته
 طاطدی کوکل تحساة

لہر نیم بر بہ بیعہ ظاہر
 کیم آئندہ جمع تلوہ فاطر
 تائیدی اور تہ کیم علوم
 بجزری مناظر غروب
 کھلمکس بر غماضہ صمد
 اللہ! .. کورن دیوردی طلوعہ
 یارب نو مستقل بوارہ
 یارب بوزہ ملتوح فوارہ
 آثار فوضہ چکنکہ -
 رہان کالی قدرتہ -

«صحرای قاری»

آهسته برون نماند برکت عرفان
 خلاقه جهان در صفا آنه نامن دنیا
 هب درسی معارف بر ثنونات بر اما
 عاقل آنه اصلا - بیه مزجهال نادان

مرآة کمال کرمد - برضا نظر
 آینه سید - ذر تعلق بونجه به ابع
 افسانه بتون ندر - ذوق اولده لایع
 یارب فلک دخی و قره هینی داکر

رویدیه اولد - امر بر فیضکله نباتات
 از نظر اید - قوسه طیران جو لهوره
 هوان نعلک کافه مخلوقه کساره
 مستقره اولور - فیضکله ذی روح و صبادنه

«نت تریف»

«کروه انبیاء سیج در آسا سرآمد در»
 «ادبسیه امامه کولر زانه محمد در»
 ضیای آفریننده بو علویات و سفلیات
 از کون جلدی بر تو ربای نور احمد در
 اور ایم عالم قدسی ایچره کیمه تاج لولای
 وجود یکن اتاج ایمون عالم محمد در
 زجاست قدرین بلیک که سائر سعواتدن
 علوماته قرانی برهان مؤید در
 چه حدت ای جلی قلم در وصف او راندن
 ز بیون حد جزی برصی کیم درسی ایچده در

«جہوں ہر گھایوں جہنہ خدیقناہیہ دائر»

ہوکون برعید علیہ - ہوکون بریوم ذیشانہ -
 ہوکون ہر صرہ کائناتہ برتو افشانہ -
 ہوکون ہر دلدہ دار برنوء جہویہ روانہ -
 ہوکون برعیشا دلفروز اهل ایمانہ -
 ہوکون ہر بر طرفہ لمعہ یا سہ انوار علویت
 سجادہ بریدہ برقت بیت علیا نمایانہ -
 تقاد اندہ نذر عاظمہ بوجہا نشاط افزا
 جہان نشیہ علیہ - بتون آفاقہ خندانہ -
 عبود آیات جا بجا اسباب آثار الخ
 بوختندہ لہر بقعہ زمیہ - تنک کلستانہ -
 تنوع المیکدہ شان ایہہ آیات عثمانی
 دعای یاد ہر گھم ہوجہ یشا بریر فروزانہ -

بود روز بهجت افروزی نیز ادران همچون عهد
 اهل بربریه تبریکه ماسح و ستا بانه -
 رطل امت ، سرور زدن بوکون هفت آسمان اوزره
 بتون صنف ملائکه بربریه تبریکه بویانه -
 بو شهر آئینه علویت قرینه به مدانی گیم
 فرودخ دلفروزی حیده ساز هم انسانه -
 نرینه خاطر آنا ، حیده افرا اوره راه بده
 بو یوم بر فوجله شانه نسته نقصانه -
 بوکون لهب اهل توحیدک مقدس بیلدیکه کوندر
 بوکون روز جلوبوس حمزه عبد الحمید خانده -
 اوره اول ستره مایه اعظم فاروده حضرتیم
 وجهود اقدس عثمانیانه لطف بزدانه -

بازنه کلک قدرته ازده لوح محفوظه
 آنه وصف اینی : بر فراز آل عثمانه
 عالی صفاته صدی زانه لها یون
 بریر ترکته ظالکو باطنه سلطانه
 بجز ایسه لب فله صده زانه شریفه
 بتون عرضده الحمد رهوی آیات قرآنه
 باقلمون دیده انصاف ایله تاریخ بهودنه
 قن بر دورم کیم دور لها یونیه سیانده
 منور ایسه احوال ملک بر تو بر اکی
 بروج آسمان دور بر کسی فشانده
 اوریه ایسه انتظام عالمی تکمیلی
 که ترتیبانه روح سلیمان آفرینه خوانده